Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 133 (10730) | 1978 чылдың июнь 7, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

СЭКП ОБКОМУНДА

МАЛЧЫННАРНЫҢ РЕСПУБЛИКА НААДЫМЫН ЭРТТИРЕР ДУГАЙЫНДА

1978 чылдың июль 14—15 хүннеринде малчыннарның чайчылчаан республика Наадымын эрттирер дугайында шиитпирни СЭКП обкомунуң бюрозу хүлээп алган. 1977/78 чылдың кышкы үезинде малдың болгаш соң чаш төлүнүң камгалал-кадагалалын хандырар талазы-биле малчыннарның социалистиг чарыжының база 1978 чылдың бирги чартында мал ажылының продукциязын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле социалистиг чарыштың түңнелдерин ынчап үндүрүп, ол ышкаш 1978 чылдың ийиги чартында малчыннарның сорулгаларын тодарадыр.

Мал ажылының мурнакчыларының хуралын хөгжүм-шии театрынга июль 14-те эрттирип, ону 1978 чылдың планнарын база социалистиг хүлээлгелерни долгур болгаш ажыр күүседир, 1978/79 чылдың үезинде мал кыштагладыышкынынга белеткенир болгаш ону чедиишкинниг эрттирер талазы-биле республиканың малчыннарының сорулгаларынга тураскаадыр.

Республика Наадымынга киржир эрге дээш мал ажылының ажылдакчыларының эртузунга социалистиг чарышты калбартырын СЭКП райкомнарынга, райкүүскомнарга, көдээ ажыл-агыйның районнар эргелеллеринге, совхозтарның партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга, оларның удуртукчуларынга болгаш специалистеринге хүлээткен. Партия, совет, көдээ ажыл-агый органнары, профэвилел болгаш комсомол организациялары малчыннарның болгаш бүгү көдээ ажылчыларның күженишкиннерин хөй кыргылдазын, чайгы зооветеринарлыг хемчеглерниң комплекизин, чайлагларга малды одарладып семиртириниң организастыг боттандырып чорударынче, мал чемнерин белеткээринче, мал кыштагладыышкынынга үлегерлиг белеткенииринче, СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1978 чылдың май 25-теги доктаалынга холбаштыр мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле планнарны база хүлээлгелерни күүседирин хандырарынче мөөңнээр ужурлуг.

Наадымга белеткелди чорудар болгаш ону эрттирер талазы-биле СЭКП обкомунуң секретары Д. К-Х. Ооржак даргалаан комиссияны тургускан.

Барыын-Хемчиктен медээлер

ХУУСАА БЕТИНДЕ

Барыын-Хемчик районнуң «Хемчик» совхозунуң Ыйгылак сүт-бараан фермазының коллективи Тыва АССР-ниң бирги Конституциязын хүлээп алганынга алдар болдуруп, улуг чедиишкинниг ажылдаан. Ол бирги чартык чылда күрүнеге 640 центнер сүт садар планын июнь 1-де 658 центнер кылдыр ажыр күүсеткен. Бо бедик көргүзүгнү чедип алырынга саанчылар Саая Көк-кыс, Хомушку Хирлиг, Монгуш Минчик, Саая Оюу оларның киирген үлүг-хуузу улуг болган. Оларның кижи бүрүзү бир инекке онаашты р 708—757 кг чедир сүттү саап турар.

Ферманың коллективи чартык чылдың төнчүзүнге чедир күрүнеге 13 тонна сүттү немей садарын хүлээнген.

• • •

УЛАМ ЭЛБЭЭН

Ол-ла районнуң «Барлык» совхозунуң Бижиктиг-Хаяда № 1, 2 сүт-бараан фермаларының коллективтери беш айларның планныг даалгаларын база ажыр күүсеткилээн. Ылаңгыя № 2 ферманың (эргелекчизи З. Хертек) саанчылары чартык чылда күрүнеге 80 тонна сүт садар планын 86 тонна кылдыр ажыр күүсеткеш, арткан хонуктарда 20 тонна сүттү аңаа немей садарын хүлээнгеннер. Саанчылар Сарыглар Кыссыгбай, Светлана Күжүгет, Александра Хертек, Кара-кыс Хертек, Сарыглар Кушкаш олар инек бүрүзүнден хөй сүттү саап, социалистиг чарыштың тиилекчилери болуп турарлар.

Амгы үеде фермалар чайлагларынче көшкен болгаш сүт саалдазы улам элбээн.

Х. МОНГУШ.

АКЫ-ДУҢМА УЛУСТАРНЫҢ ӨГ-БҮЛЕЗИНДЕ

Улуг күзел болу бээр-дир

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Конституциязының (Үндезин Хоойлузунуң) 30-гу чүүлүнде «Тыва АССР-де херээжен болгаш эр кижилер деӊ эргелиг» деп айыткан. Шаанда, феодалдыг Тыва үезинде бистерниң адывыс безин чок, аңаа-ла «херээ-чоктар» деп дорамчылалдыы-биле ададып, кижиге санатпайн чораан бис. Бирги Үндезин Хоойлувуста херээжен кижилерниң эр улус-биле деӊ эргезин бүрүн магадылаан, эртемни болгаш профессионалдыг белеткелди чедип алырын, шаңнал-мактаалды алырын, ниитилел-политиктиг болгаш культураның ажыл-чорудулгазынга киржирин, херээжен кижиниң күш-ажылын, кадыкшылын камгалаарын, черле аңаа бүгү талазы-биле материалдыг болгаш моральдыг деткимчени көргүзерин айыткан. Мен садыгның профессионал-техниктиг училищезин дооскаш, он дөрт чыл бурунгаар Кызыл садыынга садыгжылап киргеш, ам бөгүнге чедир 32 дугаар аъш-чем магазининде ажылдап тур мен.

Тыва АССР-ниң Конституциязы-биле таныжып, ажылдап турар садыгжы эш-өөрүм-биле кады хаңдыр өөренмишаан, ону сеткилдиң ханызындан деткип, бир үн-биле каттыжып тур бис.

С. ИРГИТ,
коммунистиг күш-ажылдың шалыңчызы.

МАГАДАДЫМ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң дөрткү чыыжының ээлчег чок сески сессиязынга хүлээп алганы Конституцияны солуннардан номчуп таныжып, сеткилимниң ханызындан өөрүп хүлээп алдым.

Мен ам 73 харлыг мен. Бо назынымда чүнү көрбедим дээр. Эрги, феодалдыг Тываның үезинде байларга бүгү назында хөлечиктеп келген ядыы араттар бичии-даа чырык чүве көрбейн чорду. Ам магалыын көрбес бе. Ажылдаар, өөренир, дыштаныр болгаш өске-даа эргелер-ле хөй.

Тываның девискээринде хоорай, суурларның чечектелип турарын көр. Алдын хоойлу ачызында амыдырал бо хире чаагайжып турда, ажыл чок канчап шыдажып олурар. Мооң мурнунда малчын чордум. Назылап кырааш, пенсияже үнзүмзе-даа, ам бо хүннерде Бии-Хем районнуң «Өөк» совхозунда таныылдап турар мен. Ол-даа болза, күрүнемге үлүүм болзун.

М. МААЖЫК,
таныыл.

ХАМААТЫ ХҮЛЭЭЛГЕВИС

«Бодунуң шилип алганы ниитилелге ажыктыг ажыл-чорудулганың талазы-биле ак сеткилдиг ажылдаары, күш-ажылдың сагылга-чурумун сагыыры — Тыва АССР-ниң күш-ажыл кылып шыдаар хамааты бүрүзүнүң хүлээлгези болгаш алдарының херээ».

Бо болза бистиң республиканың Конституциязының 54 чүүлүнде кирген сөстер-дир.

Бо онгу беш чыл бистиң чуртувустуң амыдыралынга уттундурбас болуп артып калыр деп бодап чоруур мен. Чүге дээрге кайгамчык улуг болуушкуннар хөй болган. Улуг Октябрьның 60 чылын демдеглединис, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Конституцияларын калбаа-биле чугаалажып, хүлээп алгылады. Ам совет Тывавыстың Үндезин Хоойлузу хүлээп алдынган-дыр.

Ол Конституцияларны номчуп, тайылбын көөрге, Коммунистиг партиявыстың болгаш Совет чазаавыстың бистиң чурттуң бүгү хамаатыларынга тывсып берген магалыг-чаагай хостуг эргелерин бирден-бирээ чокка быжыглаан боордур.

Эргелеривис шынап-ла магалыг. Оларны долузу-биле ажыглап-даа чоруур бис. Ынчаарга эргелеривис-биле черлештир партиявыстың, күрүневистиң, чонувустуң мурнунга хамаатылыг хүлээлгевис база бар деп чүвени кажан-даа уттуп болбас ужурлуг бис. Ол хүлээлгевистиң эң чугулазы — кижи бүрүзү хамааржышкан ажылын ак сеткилдиг күүседири болур деп санаар мен. Ынчангаш ол хүлээлгевисти Конституциявыстың 54 чүүлүнде канчаар тодарадкаанын бо чүүлүмнүң эгезинде чугаалаадым. Эргелеривис биле хүлээлгелеривисти аңгылай көөр, тодаргайлаарга, эргени долузу-биле ажыглаайн, а хүлээлгемни бодум-на билгей мен дээр чорук биске турбас ужурлуг.

Бо дугайын аныяк өскенге үргүлчү чугаалап чоруур мен. Бистиң өг-бүлевис хой ажылынга киргенден бээр 22 чыл бооп турар. Бо үениң дургузунда Бии-Хем районнуң «Саян» совхозунуң Сесерлиг салбырынга доктаамал ажылдап келдивис. Мал чемин сөөртүрүн үзүктелдирбетерге, мал-маганывыс чамдык кыштарда бергедеп-даа турган. Ындыг болзажок боттарывыс кызып ажылдап турганыш, хойдан чаш төл болгаш дүк алыр талазы-биле планныг онаалдавысты чаңгыс-даа чылын үзүп көрбээн бис.

Бистиң салбырның удуртулгазы болгаш партия организациязы сөөлгү каш чылдан бээр аныяктарны хой ажылынче чорудар талазы-биле боттуг ажылдарны чорудуп турарын кончуг-ла чүүлдүгзүнүп чоруур мен. Бистер, хоочун коммунистер, оларның дагдыныкчылары болуп, арга-дуржулгавысты дамчыдып берип турар бис. Каш чыл мурнунда хойга келген аныяктарывыс Д. Дотпаа, П. Бадарчы, В. Шагдыр болгаш оон-даа өскелер ам мурнакчыларның одуруунда кирген, дуржулгалыг малчыннар апарган. Олар ам бистерни социалистиг чарышка кыйгырып, бедиткен хүлээлгелерни алгаш, экии күүседип-даа турарлар. А бодум бо чылын 100 хойга онаашты р 101 хураганны алдым.

Боттарывыстың уругларывыс хөй — он кижи. Улуг оглум Валера — хойжу, Зинавыс — ажылчын, Фая — мал эмчизи, Таявыс — башкы. Ийи кижи шериг албанында, оон бичиилери школада. Бо хире хөй кижини өстүрүп, эртем-билиг чедирип ап турарывыс — күрүневистиң ачы-хавыязы-дыр.

Маады ШОЙЛАА,
хойжу, «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң эдилекчизи.

Чоннуң бүгү-ниити чугаалажып көргениниң соонда. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң дөрткү чыыжының ээлчег чок сески сессиязынга Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Конституциязын (Үндезин Хоойлузун) хүлээп алган. Ол төөгүлүг болуушкунга тураскааткан байырлыг митингилер республиканың совхозтарында, үлетпүр бүдүрүлге черлеринде эртип турар. Ындыг бир митингиге дөрткү микрорайонда 129 аал чурттаар бажың тудуунуң чанынга, ында ажылдап турар тудугжулар, инженер-техниктиг ажылдакчылар дүштеки чапсар үезинде чыглып келген.

«Тыва тудуг» трестиң партком секретары С. Г. Красновёров ол сессияның материалдарын чыылганнарга таныштырган.

Совет кижилериниң амыдырал-чуртталгазын экижидериниң талазы-биле доктаамал хемчеглерни ап турар партияның болгаш чазактың ажыл-чорудулгазынга чоргаарлалдан чыылганнарның арыннарында өөрүшкү чайнап турган.

В. Борбак-оолдуң бригадазында маляр Л. Ооржак сөс алгаш, ооң ажылдап турар бригадазының кежигүннери Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң сессиязының ажылдаан хүннеринде каш дакпыр күженишкиннинг ажылдааны болгаш шалыңчы күш-ажылдың чылы — онгу беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдазын коллектив хуусаа бетинде күүседир дээш чаңгыс кижи дег, демниг ажылдаарын хүлээнген деп дыңнаткан.

ЧУРУКТА: байырлыг митинг үезинде.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

А. Н. КОСЫГИННИҢ КОСТРОМАДА ЧЕДЕ БЕРГЕНИ

КОСТРОМА. (СЭТА-ның тускай корр). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин июнь 5-те мында чеде берген. Кострома хоорайга Октябрь Революциязы орденин тывсырынга тураскааткан байырлалдарга ол киржир.

А. Н. Косыгинни СЭКП-ниң Кострома обкомунуң бирги секретары Ю. Н. Баландин, облкүүском даргазы К. В. Донцов, СЭКП обкомунуң бюро кежигүннери, облкүүскомнуң, СЭКП Кострома хоорккомунуң, хооркүүскомнуң удуртукчулары, ажылчы чоннарның төлээлекчилери аэродромга ээп уткуп алган.

Ол-ла хүн А. Н. Косыгин В. И. Ленинниң тураскаалынга чечек салган.

А. Н. Косыгин СЭКП Кострома обкомунга областың мелиораторлары-биле ужурашкан. Беседа үезинде мелиорация ажылдарын канчаар чорудуп турарын, ол сорулгага үндүрүп берген акша-хөреңгини канчаар шиңгээдип ап турарын, көдээ ажыл-агыйның ишчилериниң шиитпирлеп турар айтырыгларын ол сонуургаан.

А. Н. Косыгин «Ленинское» деп дуржулга ажыл-агыйынга чораан, мелиорация объектилерин көрген, ол ажыл-агыйның ишчилериниң амыдыралы-биле таныжкан.

ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ ШАҢНАЛЫ — КОСТРОМАНЫҢ ТУГУНДА

КОСТРОМА. (СЭТА-ның тускай корр). Кострома хоорайга Октябрь Революциязы орденин тывсырынга тураскааган СЭКП хоорай комитединиң болгаш улус депутаттарының хоорай Совединиң ажылчы чоннарының төлээлекчилери-биле кады байырлыг хуралы июнь 5-те аңаа болган.

Ооң киржикчилери эш Л. И. Брежневти баштадыр СЭКП ТК-ның Политбюро составын хүндүлүг президиумга хей-аът кириишкин-биле соңгаан.

Чыылганнарның чылдыы-биле уткааны, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **А. Н. Косыгин** чүве чугаалаан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Леонид Ильич Брежневтиң изиг байыр чедиришкинин болгаш чылыг күзелдерин хуралдың киржикчилери диңмиттиг адыш часкап турда, ол дамчыткан.

Төрээн чурттуң бедик шаңналы — бо дээрге, костромачыларның — коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң, үлетпүрнүң, көдээ ажыл-агыйның, транспорттуң болгаш харылзааның, амыдырал хандырылгазының, улус өөредилгезиниң, кадык камгалалының, эртемниң болгаш культураның ажылдакчыларының маадырлыг күш-ажылын үнелээни ол болур деп, эш А. Н. Косыгин чугаалаан. Бо шаңнал болза, хоорайның ажылчы чоннарының ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга чедип алган улуг чедиишкиннерин, революстуг шимчээшкинге оларның ачы-хавыязын партия болгаш чазактың, бүгү совет улустуң хүлээп көргени ол болур.

Партия Төп Комитединиң болгаш Совет чазактың доктаамал сагыш салыышкынының болгаш дузаламчызының ачызында Кострома дайын соолгундеги чылдарда үлетпүрү, эртеми болгаш культуразы бедии-биле сайзыраан амгы үениң улуг хоорайы апарган. Бо үениң дургузунда үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли 5,6 катап өскен болгаш амгы үеде миллиард ажыг рубль чедип турар.

Чедип алган чедиишкиннер — областың болгаш хоорайның партия организацияларының, улус депутаттарының Советтериниң чорудканы организастыг болгаш партийжи-политиктиг улуг ажылдарының түңнели болур.

Туруштуг, бодалы тускайлаң, инициативаны чогуур үезинде эскерип билир болгаш деткиир чоруктарны моон соңгаар-даа хөгжүдери чугула. Леонид Ильич Брежневтиң «Катап тургузуушкун» деп номунда айыткан мындыг бедик шынарлар биске бөгүн база эргежок чугула бооп турар.

Бүгү совет улус партияның XXV съездизиниң, Төп Комитеттиң декабрь (1977 ч.) Пленумунуң төөгүлүг шиитпирлерин, партия ТК-ның Пленумунга, комсомолдуң XVIII съездизинге база Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң районнарынга чорупп турар үезинде Л. И. Брежневтиң чугааларында айыткан сорулгаларны амыдыралга боттандырар дээш улуг көдүрлүүшкүннүң байдалында ажылдап турар деп, А. Н. Косыгин уламчылаан.

Чоннуң чаагай чоруунче сагыш салыры — Коммунистиг партияның, ооң Төп Комитединиң, Совет чазактың ажыл-чорудулгазында кол чүүл бооп турар. Мооң мурнундагы Конституцияны хүлээп алган 1936 чылга деңнээрге, 1977 чылда чурттакчы чоннуң кижи санынга онаашты р боттуг орулгазы 5,7 катап өскен. Ниитилелдиң хереглел фондузундан чоннуң ап турар төлебирлери болгаш чиңгелделери 3,5 миллиард рубль турганындан 99,5 миллиард рубль чедир өскен. Амгы үеде чуртта 1936 чылга бодаарга 7,5 катап хөй чуртталга шөлү тудуп турар.

Кижилерниң угаан-бодал амыдыралы улам байлак болгаш янзы-бүрү апарган.

Коллективтиг болурун угаан билири — чаа ниитилел кижизиниң онзагай шынары ол бооп турар. Совет кижиниң эрги шагның болгаш капитализмниң артыышкыннарындан угаан-бодал талазы-биле хосталганынга бистиң аңгы, идейлиг дайзыннарывыстың коргуп турары ынчангаш таварылга эвес.

Социалистиг ниитилел тургузуу, совет эрге-чагырга чүгле кижилерниң амыдыралын үндезини-биле өскертип, оларның угаан-бодалын байлакшыткан эвес, харын дарлакчы тургузуг үезинде чедип алыры шуут болдунмас улуг чаагай чорукту — даартагы хүнге, бодунуң келир үезинге, боттарының уругларының келир үезинге бүзүрелдиг болур чорукту хандырган. Партия чоннуң материалдыг болгаш культурлуг амыдыралының деңнелин бедидерин моон соңгаар-даа хандырар аңаар. Бо чугула сорулганы шиитпирлээриниң тодаргай перспективазы партияда бар.

Партия сөөлгү чылдарда онза кичээнгейни көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазын көдүреринче, бо адырны улам туруштуг хөгжүдеринге байдалдарны тургузарынче база аңаа үндезилээш, чоннуң көдээ ажыл-агый продуктуларынга херегцелин улам долу хандырарынче угландырып турар. Чүгле сөөлгү чеди чылда, 1971 чылдан 1977 чылга чедир үеде, көдээ ажыл-агыйны хөгжүдеринче ийи чүс миллиард рубль хире капитал салыышкынын үндүрүп берген, бо дээрге, совет эрге-чагырганың ооң мурнундагы чылдарында берген хөреңгиден хөй бооп турар.

Бир эвес 1961—1965 чылдарда чылда ортумаа-биле көдээ ажыл-агый продукциязын 82,8 миллиард рубльге бүдүрүп турган болза, 1976—1977 чылдарда 121,8 миллиард рубльдиңни бүдүрген.

Хөй чүүлдерни кылган, ынчалза-даа чурттуң көдээ ажыл-агыйы, ылаңгыя мал продуктуларынга өзүп турар херегцелин ам-даа четче хандыртынмайн турар болгай. Ынчангаш көдээ ажыл-агыйны улам хөгжүдеринче, көдээге экономиктиг болгаш социал хаяы чаартылгаларны боттандырарынче угланган ажылдарны партия шиитпирлиг болгаш чүткүлдүг-биле чорудар аңаар.

Дүжүт ажаап алыышкынын, көдээ ажыл-агый продуктуларын болгаш мал чемин белеткээрин база мал кыштагладыышкынын чедиишкинниг эрттирерин хандырар талазы-биле немелде хемчеглер дугайында доктаалды партия Төп Комитеди болгаш Министрлер Чөвүлели чоокта хүлээп алганын билир болгай силер. Бистиң колхоз, совхозтарывыстың, бүгү көдээ ажыл-агый органнарывыстың сорулгазы чүл дизе, дүжүт ажаап алыышкынынга белеткелди организастыг чорудары, дүжүттү чогуур өйүнде, чидириг чокка ажаап алыры, бо сорулганы күүседири-биле күрүнениң берип турары кайгамчык улуг материалдыг курлавырларны ажыктыг ажыглаары болур.

Капитал тудугну улам экижидери, үлетпүр бүдүрүлгелерин болгаш бүдүрүлге болгаш социал-культура херегцелиниң өске-даа объектилерин чогуур үезинде ажыглалга киирерин хандырары бирги черге ужурдузалыг бооп турар.

Бо айтырыглар болза чаа чүүл эвес, оларны СЭКП-ниң XXV съездизинге, СЭКП ТК-ның декабрь (1977 ч.) Пленумунга көдүрүп турган. Оларны ам-даа ооҗум шиитпирлеп турарын барымдаалааш, ол дугайын чугаалаар ужурга таваржы бээр-дир бис.

Партия, совет болгаш ажыл-агый органнары бүдүрүлгениң кандыг-даа участогунга сагылга-чурумну сагыырынга контрольду күштелдирер, планнарны күүседир талазы-биле ажылга бедик организастыг чорукту чедип алыр ужурлуг.

Бистиң чуртувус совет улустуң чорун оралы экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң оруунга тургустунуп келир ооң-даа улуг харысалгалыг сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээринге эргежок чугула бүгү чүүлдер бар. Хөй болгаш янзы-бүрү бойдус курлавырлары бисте бар. Бедик хөгжүлделиг экономика деңзигүүрүн тургускан, кайгамчык кадрлар өскен, бисте мурнакчы ниитилел тургузуг, улустуң болгаш ленинчи партияның бузулбас эвилели бар.

Ооң соонда эш А. Н. Косыгин делегей байдалынга кысказы-биле доктааган. Бистиң социалистиг күрүневис бодунуң ленинчи даштыкы политиказы-биле тайбыңны болгаш улустар аразында найыралды, национал хамааржыышпас чорукту болгаш социал демнилгени бадыткап турар.

Партия Төп Комитеди болгаш Совет чазак социалистиг кады ажылдажылга чурттары-биле бистиң харылзааларывыстың айтырыгларынче бирги черге кичээнгейни доктаамал угландырып турар. Социализм чурттарының бүгү талалыг харылзааларының быжыг болгаш үре-түңнелдиг чоруу Леонид Ильич Брежнев баштаан совет партий-чазак делегациязының Чехословакияга кылган аян-чорууну үезинде чаа көскү илерээшкинин алган.

Акы-дуңма чурттарның найыралы, кады ажылдажылгазы болгаш эп-сеткил каттыштырылгазы, социалистиг интернационализмниң принциптеринге оларның шынчы чоруу бүгү делегей байдалынга улам хайы болгаш чаагай салдарны чедирип турар кайгамчык улуг күштүг политиктиг фактор апарганын аян-чоруктуң түңнели көргүскен.

Бо чылдың май айның эгезинде Леонид Ильич Брежневтиң Германияның Федеративтиг Республиказынга кылган аян-чоруу делегей амыдыралының чугула болуушкуну, партияның XXV съездизиниң даштыкы политиктиг угланыышкынын боттандырарынга улуг болган. Бо чурт-биле бистиң харылзааларывыс хөгжүлдениң дыка нарын оруун эрткен. Европага болгаш делегей ареназынга ниитизи-биле кожа-хелбээ чурттар болур деп чүвениң фактору апарчыдарын Леонид Ильичиниң ГФР-ге кылган чугаалажыышкыннарының түңнелдери көргүскен.

Тайбың болгаш делегейге айыыл чок чорук дээш демиселге улуг чедиишкиннер чедип алдынган. Чүнүң-даа мурнунда делегей дайынының айыылын чайлаткан, тайбың бот-догуннаашкынның политиказын быжыглаан.

Түңнелинде эш А. Н. Косыгин Костроманы Октябрь Революциязы орден-биле шаңнаар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын номчаан болгаш хуралдың киржикчилери үргүлчүлеңдиг адыш часкап турда, Төрээн чурттуң бедик шаңналын хоорайның тугунга кадап берген.

Эш А. Н. Косыгинниң чугаазын улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш үргүлчүлеңдиг адыш часкаашкыннары-биле хөй удаа үзе кирип турган.

Хуралга чүве чугаалаан кижилер костромачыларның күш-ажылчы болгаш революстуг ачы-хавыязын бедии-биле үнелээни дээш, СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге, Леонид Ильич Брежневтиң бодунга өөрүп четтиргенин илерейлээннер. Хоорайның болгаш областың ажыл-ишчилери бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш, СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш, онгу беш чылдың даалгаларын долдур болгаш ажыр күүседир дээш социалистиг чарышты улам калбартырын, социалистиг Төрээн чурттуң чечектелиишкининге боттарының үлүүн киирерин бүзүреткеннер. Областың ажылчы чоннары, бүгү совет кижилер-биле бир демей, СЭКП-ниң ленинчи Төп Комитединиң, кайгамчыктыг политиктиг болгаш күрүне ажылдакчызы эш Л. И. Брежнев баштаан ооң Политбюрозунуң ниитиги болгаш даштыкы политиказын чаңгыс үн-биле чүүлдүгзүнүп база долузу-биле деткип турарын чүве чугаалаан кижилер демдеглээннер.

Байырлыг хуралдың киржикчилери СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневке байырлыг чагааны улуг көдүрлүүшкүн-биле хүлээп алган.

ОДАРЛАДЫП СЕМИРТИИЛИ

Сөөлгү чылдарда бистиң республиканың совхозтарының малчыннары бедик тайгаларда одарларны чер болганда дыка ажыглап турар болгаш ол талазы-биле тодаргай дуржулга бар апарган. Чижээ, «Россия» совхозтуң малчыннары Суваан Сүльдүм биле Сантат Сүльдүй-оол олар мыйыстыг аныяк бода малдың чайын чер одарынга семиртип кадаргаш, хонукта баш бүрүзүнден 960-980 грамм немелде деңзини чедип ап келген. «Коммунизмниң херели» совхозта кадарчы Петр Кулаков мыйыстыг аныяк бода малдың хонукта 800 грамм чедир немелде деңзизин чайгы одарладылгада чедип ап турар. «Кызыл тук» совхоз чүгле чайгы одарларны чөп ажыглааш, 2394 хойнуң баш бүрүзүнүң ортумак диириг деңзизи 46 кг кылдыр дужааган. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхоз 2746 хойнуң баш бүрүзүн 45 кг, «Торгалыг» совхоз—2756 хойнуң баш бүрүзүн 46 кг диириг деңзилиг кылдыр саткан.

1977 чылда республиканың совхозтарының хөй нурувзу хойну одарладып семиртири-биле чергелештир, оларны тускай шөлдерге семирти азыраарын база организастаап. Эрткен чылдың августуң дургузунда республиканың совхозтары 25 муң хойну болгаш өшкүнү баш бүрүзүнүң ортумак диириг деңзизи 45 кг кылдыр Кызылдың эът комбинадынга саткан. «Өөк» совхозтуң семирти азыралга турган 1500 ажыг хоюнуң бир баштың ортумак диириг деңзизи 62 кг. «Коммунизмниң херели» совхозтуң 4274 хоюнуң—51, «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң 2664 хоюнуң—49, «Тиилелгениң» 2756 хоюнуң—48, Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының 3 муң ажыг хоюнуң—49 кг болган.

Хойну чайгы үеде семирти азыраашдужаарының практиказын бо чылын республиканың бүгү-ле совхозтарынга шиңгээткен турар. 1978 чылда ниитизи-биле 22,6 муң баш мыйыстыг бода маады болгаш 305,2 муң хой, өшкүнү семирти азыраап, күрүнеге дужаарын планнаан.

Мал ажылының хөй-хөй мурнакчылары малдың чайгы семиртилгезинче онза кичээнгейни салып турар. Дуржулгалыг хойжулар чайын бир хонаштан өске хонашче удаа-дараа көжүп, малдың одарын үргүлчү солуп турар. Ооң түңнелинде кадарган хою дүрген семирер, немелде деңзизи бедик болур.

1977 чылдың чайгы семиртилгезин организастыг эки эрттиргени бо чылдың кыштаглаашкынынга чогумчалыг салдарны чедирген. Бирги кварталдың түңнелдеринден алырга, республиканың 70 ажыг хойжузу улуг малдың баш санын бүрүн камгалап албышаан, төрүүр 100 хойга онаалтыр 100-тен 125 чедир хураганны менди доруктурган. «Октябрь 30 чылы» совхозтуң хойжулары Ондар Аяк-Хээ төрүүр 100 хойга онаалтыр 125, Ховалыг Дамдын—119, «Х Улуг хурал» совхозтуң хойжузу Андрей Содунам—117, «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң хойжузу Иван Сафонов—118 хураганны менди доруктурган. Беш айларының түңнели-биле алырга, Эрзин районнуң ажыл-агыйлары төрүүр 100 хойга онаалтыр 86 хураганны менди доруктуруп, бедик көргүзүгнү чедип алган. Малды менди камгалап алыр талазы-биле дээре көргүзүглерни Эрзин, Мөңгүн-Тайга, Бии-Хем районнар чедип алган, ол черлерге кыштың чеди айларының дургузунда бүгү чүзүн малдарны менди камгалап алыры 97-98,3 хуу болган. А совхозтардан эң дээре көргүзүглерни «Хемчик», «Өөк», «Мөрен» болгаш «Коммунизмниң херели» чедип алган. Ол ажыл-агыйларга кышкы үеде бүгү чүзүн малдарны 98,1-98,5 хуу камгалап алган. Бо бүгү үстүнде айыткан чогумчалыг түңнелдер болза эрткен чылын малдың чайгы база күскү семиртилгезин эки чорутканының ачызында алдынган дээрзи маргыш чок.

Чайгы семиртилге— чугула курлавыр

Ооң-биле чергелештир малдың чайгы семиртилгезин багай чорутканы азы олче чогуур кичээнгей салбаан ажыл-агыйларны кыш өршээвээн. Ооң чижээнге мындыг сан-чурагайларны көргүзүп болур. Бо чылдың кыштаглаашкынының дөрт айларының дургузунда, эрткен чылдың ол-ла үезинге деңнээрге, мыйыстыг бода малдың өлүп хорааары Таңды Каа-Хем, Улуг-Хем районнарга көвүдээн. Хойнуң өлүп хораар чоруу Таңды районнуң ажыл-агыйларынга 46,5 хуу улгаткан.

Малдың баш санын өстүреринде-даа улуг четпестер бар болуп турар. Улуг-Хем, Мөңгүн-Тайга, Өвүр, Таңды, Тес-Хем, Кызыл дээн ышкаш районнарга мыйыстыг бода малдың баш саны 3,1-ден 14,9 хуу чедир кызырылган. Ылаңгыя саар инектериниң баш санын Мөңгүн-Тайга, Улуг-Хем, Тожу, Каа-Хем, Тес-Хем болгаш Кызыл районнарның совхозтары эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге, 2,1-ден 11,5 хуу чедир кудулаткан. Хойларның баш саны Бай-Тайга районга 5,5, Өвүр районга—4,4, Чөөн-Хемчикке—7,2, Каа-Хемге—4 хуу эвээжээн.

Малды чайгы болгаш күскү үеде одарладып база азырап семиртирин болур-чогууру-биле организастаарын үстүнде айыттынган районнарның партия, совет, көдээ ажыл-агый органнары, ажыл-агыйларының удуртукчулары, специалистери чедип ап шыдаваан дээрзин ол четпестер тодаргай херечилеп турар-дыр.

Чайгы болгаш күскү үеде малдарны одарладып семиртириниң чедимшкиниг болуру хамыктың мурнунда оларны ажаап-тежээп турар малчыннардан хамааржыр апаар. Хөй чылдарның дуржулгазындан алгаш көөрге, чамдык хойжулар, инек кадарчылары малды эки одарладып семиртиринге күжениишкин үндүрбес, чайын чаңгыс черге олура чайлаар, одар солувас, малды таптыг кадарбас, анаа-ла чалап каар таварылгалар хөй болуп турар. Моон соңгаар шак ындыг ээ-харыысалга чок, дааңган ажылынга ак сеткилдиг эвес, карак ажыттаарын бодаар кижилер-биле эптеш чок демиселди чорудар херек.

Малдың чайгы семиртилгезин организастаары дээрге анаа-ла бир белен чүве эвес-тир. Аңаа эвээш эвес организастыг хемчеглер негеттинер. Оларның тус бүрүзүн баш удур ылавылап тургаш, мергежилдиг ажылдап кылыр херек. Кайы тайгада кандыг одар барын, аңаа чеже баш малды, каҗан база канчаар чедирип болурун, орук-чирикти белеткээринге чеже хире күш негеттинерин баш удур тодаргайлап алыр. Ооң-биле чергелештир чүгле мал дугайында эвес, харын ону ажаап-тежээп чоруур кижилер—малчыннар дугайында бирги черниң кичээнгейин салыр ужурлуг. Тайгада чайлаглар соок, сериин болур. Ынчангаш малчыннарга чурттаар, таарымчалыг оран-саваны белеткеп бээр херек. Оларның амыдырал хандырылгазынче онза кичээнгей салыр. автолавкаларның малчыннарга доктаамал чедип турарын азы дерги садыын организастаа чогуур. Культура хандырылгазын, масса-политиктиг ажылды база-ла уттуп болбас. Ырак-узак тайга-тандыларда чайлагларда турар малчыннар чурттуң, районнуң база ажыл-агыйның ниити амыдыралындан хожудап калбазын дээш, оларны радиоприемниктер-биле хандырар, илеткелчилер, политинформаторлар чайлагларга үзүктелиишкин чок барган турар херек.

Малдың чайгы семиртилгезин контрольдаар талазы-биле тускай комиссияларны бүгү районнарга база ажыл-агыйларга тургузары эргежок чугула. Малдың чайгы семиртилгезин хүн бүрүде база неделя санында хынап, контрольдап турары-биле одарлаткан мал коданнарынга специалистерни, бригадирлерни, активчилерни быжыглаарын ажыл-агый бүрүзүнге боттандырза чогуур. Чайгы семиртилгениң канчаар эртип турарының түңнелдерин райкүүскомнарның көдээ ажыл-агый эргелелдеринге база совхозтарның техниктиг чөвүлелдеринге, хойжу бригадаларның, сүт-бараан фермаларының коллективтериниң ниити хуралдарынга чугаалажып көрүп турар ужурлуг.

Эки организастаан чайгы семиртилге—кышка чогуур үезинде белеткел болур болгаш эдбек продукцияны: дүктү, сүттү, немелде деңзини алырының, кышкы үеде ниитиниң малының баш санын менди камгалаарының, чаш төлдү хөйнү алырының магадылалы-дыр.

Б. БАЛЧИР,
республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозунуң кол зоотехниги.

БҮГҮ ТАЛАЛЫГ ШИИТПИРЛЭЭР

Чөөн-Хемчик районнуң совхозтары көдээ ажыл-агыйдан алыр орулганың 65-70 хуузун хой ажылындан ап турар. Ынчангаш хойнуң баш санын көвүдедиринге болгаш ооң продуктулуун бедидеринге хамаарышкан айтырыгларны бүгү талалыг шиитпирлээр сорулга салдынып турар.

Сөөлгү чылдарда районнуң хоюнуң баш саны өзер камаан чок, харын кудулап турар апарган. Бир хойдан кыргаан дүк эрткен он чылда ортумаа-биле чүгле 1,7 килограмм болган. Ынчангаш ажыл-агыйларда хой ажылын хөгжүдеринде четпестерниң чылдагааннарын тодарадып, чогуур хемчеглерни алыр үе келген.

Районнуң ажыл-агыйларында хойдан алыр дүк чылдан чылче кудулап турар. 1965 чылда «Октябрь 30 чылы», «Чыраа-Бажы», «Большевик», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтар бир хойдан-на 2,2-1,6 кг дүктү кыргып ап турган, а эрткен каш чылдарда 1,8-1,9 кг болган. Ол ышкаш «Сүт-Хөл» биле «Алдан-Маадыр» совхозтар кады турда (1964 чылда), бир хойга онаалтыр 2,1 кг дүктү ап турган. Сөөлгү үш чылдарда ол ажыл-агыйлар чүгле 1 кг дүктү алырынга өйлешкен. Дүк бүдүрүлгезиниң шак ындыг чудулаашкынын чүүден болганыл? Ооң чамдык кол чылдагааннарын тодарадып көрээлиңер.

Бирээде, совхозтарда хой ажылын хөгжүдериниң дээштиг хемчеглерин херек кырында боттандырбайн турарында-дыр. Ылаңгыя уксаажыдылганы четпес чорудуп турар. Районнуң ажыл-агыйларынга чиңге-нарын болгаш чартык нарын дүктүг хойларны өстүрерин 1950 чылдарда-ла эгелээн турган. Ынчалзажок ол ажылды ам-даа эчизинге чедир боттандырбаан. Ооң чылдагааны—уксаажыдылганы өзу барымдаалап чорудуп келгенинде. Баштайгы чылдарда нарын дүктүг хойну өстүрериниң талазы-биле белеткел ажылын чедир чорутпааны илдең. Ылаңгыя мал чеминиң быжыг баазазын тургуспаан, хой оолдаашкынының үезинде хураган тургузар чылыг кажааларны кылбаан, сакманның арганы ажыглап билбес турган. Ооң ужурундан чаш мал менди алдынмайн, улуг хорамчалыг боол келген.

Ол ышкаш эрткен ийи он чыл ажыг үениң иштинде ажыл-агыйларга хойнуң уксаазын экижидеринге чугула рольдуг бонитировканы—хойнуң клазын тодараткаш, пазыхар, өң-чүзүн аайы-биле тускай коданнарга үзүп тургузар ажылды чылдың-на кончуг эреңгей чорудуп, чамдык таварылгаларда ону шуут кылбайн турган. Оон аңгыда, төрүүр хойнуң коданнарынга таарыжыр кошкарларны негелде ёзугаар шилип албайн келген.

Сөөлгү ийи чылда хойнуң клазының болгаш өң-чүзүнүнүң аайы-биле тускай коданнарга үзүп тургузар талазы-биле чамдык хемчеглерни ажыл-агыйлар чоруткан. Ынчалза-даа 1977 чылда «Сүт-Хөл», Карл Маркс аттыг совхозтарга бонитировканы кылгаш, ында зоотехник-селекционерлерниң болгаш Чадаанада районнар аразының уксаажыдылга каттыжыышкынының буруузу-биле класс аайы-биле үзүүшкүннү чорутпаан. Дааңган ажылынга харыысалга чок ындыг чоруктар-биле моон соңгаар эптежип болбас.

Оон аңгыда хойнуң уксаазын экижидеринге шаптыктап турар чүве болза, чамдык малчыннар нарын дүктүг хойну өстүрериниң негелдезиниң бедиинден коргуп, келир үеде бедик продуктулуг болур чаш мал алыр дугайын бодавайн, белениң харааш, уксаа чок кошкарларны коданынга чажырып салып, хойга эдериптирип турары болур. Ооң уржуу-биле хойнуң уксаазы баксырап, дүк бээри кудулап турар. Хой ажылын эртемге үндезилеп хөгжүдер төлээде, шак ындыг чоруктар-биле шиитпирлиг демиселди чорудар херек. Ол дээш ажыл-агый бүрүзүнүң кол зоотехниги база зоотехник-селекционери шуут харыысалгалыг болур.

Хой дүк алыр дизе...

Бистиң районнуң агаар-бойдузунуң байдалдары-биле алырга, «Сүт-Хөл», «Алдан-Маадыр» совхозтардан өске ажыл-агыйларга нарын болгаш чартык нарын дүктүг хойларны өстүрүп болурунуң аргазы бар. Үстүнде айыткан ийи ажыл-агыйдан өскелеринге хойнуң кыштаглаашкынын эки организастап, класс аайы-биле коданнарга үзүп тургаш, оларны нарын дүктүг кошкарларның үрези-биле тарып боозадып, бо ажылды 2-3-кү салгалга чедир эң-не харыысалгалыг чорудары чугула. Маңаа бүдүрүкчү кошкарларны шын шилип алырынче онза кичээнгей салыр херек.

Ветеринария эртемнериниң кандидады И. Кызыл-оолдуң солунда парлаттынган «Кыргылда бетинде ажыл-агыйларга хойларның зоотехниктиг шинчилгезин эрттирериниң дугайында» деп чүүлүнге үндезилээш, бистиң ажыл-агыйларывыска ол ажылды боттандырза чогуур.

Агаар-бойдус, одар-белчиир байдалдары бир дөмей «Сүт-Хөл», «Алдан-Маадыр» совхозтарга чартык бөдүүн дүктүг хойну өстүрери чогумчалыг. Ол ажыл-агыйларга уксаажыдылга ажылын чорудуп тургаш, эки шынарлыг чартык бөдүүн дүктүг хойну шилээш, коданнарга үзүп, аңаа чаңгыс аай сырый, узуну 13—15 см чедип турар дүктүг кошкарларны салыр херек. Ол ажылды «Алдан-Маадыр» совхозта чоруда бергени чүүлдүг.

Районнуң совхозтарында база бир кылдынмайн турар ажыл болза, хой коданнарын эр-кызының, хар-назынының, өң-чүзүнүнүң болгаш салгалдарының аайы-биле бөлүктээн зоотехниктиг учётту кылбайн турары болур. Кол бүдүрүкчү кошкарларның тускай уксаа херечилелин тургуспааны-биле селекция ажылы сандарап турар. Моон соңгаар зоотехниктиг учётту тургузары эргежок чугула.

Хойга селекция ажылының чедимшкиниг болуру малды шынарлыг болгаш четчир чем-биле хандырарындан база хамааржыр. Хойну четчир чем-биле хандырарга, ооң эъткири, төлгүрү, сүткүрү эки, дүгү арбын, узун, сырый болур. Амгы үеде ажыл-агыйлар хойну четчир санныг бөдүүн болгаш концентраттыг чемнер-биле хандырып шыдавайн турар. Ооң уламындан совхозтарның күрүнеге саткан дүгүнүң чүгле 40 хуузу эки шынарлыг болуп турар. Ынчангаш улуг каражага таваржып турары илдең.

Хойнуң дүккүр чоруунуң кудулаанының бир чылдагааны болза, эрткен чылдарда кеш аарыының турганы болур. 1977 чылда «Искра» совхоз чүгле ол чылдагаан-биле күрүнеге 52 центнер дүктү чедир бербээн. Хойнуң кеш аарыгларынга удур хемчеглерни чылдың-на чорудуп турар, ынчалза-даа ол чедимче чок болуп турар.

Ажыл-агыйлар чем баазазын чугулалап, тарылга шөлдериниң структуразын эде көрүп, мал чеми культураларының шөлүн калбартып, тодаргай хемчеглерни албас болза, хой ажылын хөгжүдериниң сорулгаларын чедимшкиниг шиитпирлээри берге дээрзин үстүнде чижектер бадыткап турар-дыр.

К. ШОМБУЛ,
Чөөн-Хемчик райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң кол зоотехниги.

Алдын-оол Кыланмаевич Кызыл-оол «Алдан-Маадыр» совхозтуң дуржулгалыг суггатчызы, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи. Ол ам Тыва АССР-ниң эң баштайгы Конституциязы-биле танышкаш, аңаа сорук кирип, бо чылын бир гачерден 17 центнер дүжүттү алырын хүлээнген.

ЧУРУКТА: суггатчы А. Кызыл-оол.

Ч. СЕНДАЖЫНЫҢ фотозу.

ЧАГЫП СҮМЕЛЭЭН

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Леонид Ильич Брежневтиң «Бичии чер» болгаш «Катап тургузуушкун» деп чогаалдарын номчааш, Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында совет улустуң өлүм чок эрес-маадырлыг чоруктары болгаш дайзынның өрттедип хуюктаан, үреп бускан хоорай, заводтарын катап тургузарынга кызымак шудургу улуг ажылы каракка көстүп, кижиниң сагыш-сеткилин хей-аът кирип кээр-дир.

«Бичии черниң» кол маадырлары коммунистер, комсомолчулар болгаш дайынчылар. Оларның дугайын Л. И. Брежнев чылыг-биле сактып бижээн. Ооң бо чогаалдары эрткен үе дугайында анаа сактыышкыннар эвес, бистерге чагыг, сүме болур. Оларның ужурутказы бо хүннерниң ажыл-ижи-биле сырый харылзаалыг болуп, коммунизм тургузукчулары бистерни четпес чүүлдер-биле эптеш чок болур, бот-шүгүмчүлелдиг болурунга өөредип турар.

«Катап тургузуушкун» деп ному партия, совет, комсомол ажылдакчыларын ажылды канчаар уштап баштаарынга, ажылчын кижи бүрүзү-биле коммунисчи хамаарылга-харылзаалыг болурунга өөредип, социалистиг чарыштың үре-түңнелдиин болгаш ажык-дузалыын айыткан.

М. ДУЮНГАР,
Бай-Тайга район.

ЧАРЫШТЫГ БРИГАДАЛАР

«Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынның Чадаанада № 3 КМК-зының коллективи Тыва АССР-ниң Конституциязын ханы сонуургал-биле танышкаш көргеш, чүүлдүгзүнүп деткээннер. Конституцияның 8-ки чүүлүнде «... Күш-ажылчы коллективтер социалистиг чарышты хөгжүдүп, ажылдың мурнакчы аргаларын нептерединге, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынга идиглиг берип, боттарының кежигүннерин коммунистиг мөзү-шынарның езузунга кижизидип, оларның политиктиг медерелин, культуразын болгаш профессионал мергежилин бедидериниң дугайында сагыш салып турар» деп айыттынганын КМК-ның тудугжулары сеткил ханыышкын-биле хүлээп алган болгаш социалистиг чарышты улам-на калбартырын шиитпирлээннер. Совет Тываның улам ыңай чечектелиишкини дээш Коммунистиг партияның, Совет чазактың ада сагыш салыышкынынга тудугжулар улам сорук кирген. Конституцияны амыдыралга боттандырары дээш олар бүгү билиг-мергежилин берип ажылдаарын илередип турганнар.

Надаажап Дамбыктың, Михаил Интышевтиң баштааны ыяш кезип белеткээр ийи мурнакчы бригадазы бирги чартык чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседири дээш туржуп, турарлар. Оларның канчаар ажылдаанындан объектилерде тудугжуларның болгаш пилорамада ыяш диддирикчилериниң ажылының үре-түңнелдии хамааржыр дээрзин ыяш кезикчилери эки билирлер. Ынчангаш олар эки шынарлыг тудуг материалдарын белеткевишаан, объектилерни үзүктелиишкин чок хандырарын чедип алыр дээш күжениишкинниг ажылдап турар.

КМК-ның бригадаларының аразында социалистиг чарыш калбарган. Чарыштың түңнелин ай, квартал санында үндүрүп тиилекчилерни шаңнап, мактап турар. Ыяш кезер бригадаларның шалыпчы күш-ажылдың чылында алган социалистиг хүлээлгелери, планныг онаалдалары чиик эвес. 1977 чылда олар 3500 кубометр ыяшты белеткеп сөөрткен болза, 1978 чылда бригада бүрүзү-ле 2000—2000 кубометр эки шынарлыг тудут ыяжын кезип белеткээш, ыяш дилер черже чүдүрүп чорудар социалистиг хүлээлгени алганнар. Олар Май 1-ниң байырлалын таварыштыр алган социалистиг хүлээлгезин эки күүсеткен. Бо чылдың 4 айларының дургузунда М. Интышевтиң бригадазы 1000 кубометр ыяшты белеткээш, ыяш дилер черже чедиргеш, хүлээткен. Ам тайгада 400 кубометр ыяшты кескеш, сөөртүрүнге белеткээн. Бригадада Кошкар-оол Монгуш, Владимир Монгуш, Андрей Куулар, Окпаш-оол Доктугу, Михаил Соломанов олар хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип турарлар. Трактористер М. Соломонов, А. Куулар олар быжыглаттынган тракторларының техниктиг ажаалдазын эки кылып, үрелиишкинни болдурбайн келгеннер.

Надаажап Дамбыктың бригадазы 4 айларның дургузунда 890 кубометрни ыяш дилер черге эккеп дужааган болгаш 370 кубометрни кезип белеткээш, сөөртүп турар. Ыяш кезикчилериниң бригадазында Анай-оол Ховалыг, Биче-оол Саая, Эрес-оол Чымба, Валерий Сат база Уван-оол Ондар олар хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип, эки ажылдап турарлар.

Бригадалар чүгле ажыл-биле эвес, корум-чурум болгаш спорт талазы-биле маргылдааларны база кылып турар. Баг кагарынга, ча адарынга, национал хүрешке маргылдааларны олар эрттирген. Баг кагарынга Н. Дамбыктың бригадазы тиилээн, Ча адарынга Владимир Монгуш бодунуң мергежилдиин көргүзүп, бирги черни алган. Михаил Интышевтиң бригадазы национал хүрешке тиилээн. Ол бригададан Валерий Сат шүүлген.

Аразында чарыштыг ийи бригада эки шынарлыг тудут ыяжын кезип белеткээш, ону ыяш дилер черже болгаш тудугжу бригадаларже чорударын 1978 чылдың декабрь 20-де бүрүн күүседир дээш кызымаккай ажылдап турарлар.

Бирги кварталда чарыштың түңнелин ёзугаар М. Интышевтиң бригадазы тиилекчи болган. Бригадир Михаил Интышевтиң хөрек чуруун КМК-ның хүндүлел самбыразында киирген.

Б. САРЫГЛАР.

„ШЫНГА" ХАРЫЫ

ХЫНАП ТУРАР

Инженер Л. Шагарованың «Чагыкчының негелдези—шынар» эгелиг чүүлү март 26-да парлаттынган. Хууда чагыг ёзугаар хеп даараар болгаш септээр фабриканың даарап турар кылыгларының шынары куду боор турарын стандарттар болгаш хемчээр техниканың күрхайгааралының Тывада лабораториязының ажылдакчылары хыналда кылгаш, ол дугайын ында бижээн.

Тыва АССР-ниң чоннуң амыдырал хандырылга министриниң оралакчызы И. М. Лепешкиниң ук чүүлге хамаарыштыр редакцияга бижээни:

Шынар дугайында чугаалашкан хөй кижи киржикчилиг хуралга солунда парлаан чүүлдү чугаалашкан. Фабриканың талазындан айыткан четпестерни чайладырының хемчеглерин ажылдап кылган. Ылаңгыя фабриканың ажылчыннарының, даарапчыларының ортузунда техниктиг өөредилгени организастаан. Бүдүрүлгениң шынар комиссиязы даарап кылган хептерниң шынарын айда ийи удаа хынап турар.

Москваның «Калибр» заводунуң продукциязын бедии-биле үнелеп турары таварылга эвес. Ук завод «Шынарның магадылалын— төлевилелден кылыгларга чедирер» деп эгелээшкинниң инициаторларының бирээзи. Ол чорук бүдүрүп турар продукцияның ажыктыын болгаш шынарын бедидеринге улуг салдарны чедирген. Завод коллективи амгы үеде Камада автомобиль заводунуң чагыын күүседип турар. Чамдык приборларны, хыналда-хемчээл херекселдерин чагыкчыже чоруткан. А автоматтар цегинде «КамАЗ» автомобильдиң соңгу өөзэн контрольдаар деригни кылып турар. Мону кылырынга эң дээре слесарь-эптекчилер, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары С. Вавилин, Ю. Волков, О. Лаврушкин, В. Вавилин олар ажылдап турар. (ЧУРУКТА).

Социалистиг хүлээлгелерни хуусаа бетинде күүседир дээш шимчээшкин бүдүрүлгеде калбарган. 220 ажылчын болгаш 4 бригада социалистиг хүлээлгелерин эде көргеш, беш чылдың үш чылдарының программазын август 1-де күүседирин шиитпирлээн.

Ю. ЛИЗУНОВТУҢ фотозу (СЭТА-ның фотохроникаzы).

БОТТУГ ХЕМЧЕГЛЕРНИ АЛЫР

«Малчын» совхозтуң дирекциязы, парткому болгаш ажылчын комитеди бо чылдың бирги кварталында мал ажылынга тургустунган чамдык айтырыгларны моон соңгаар чогумчалыг шиитпирлээрин чедип алыр сорулга-биле болгаш аныяк малчыннарның слёдун организастап эрттирген. Совхоз директору С. Очур бирги кварталдың түңнелдериниң болгаш ажыл-агыйның мал ажылдыгларының мурнунда турар сорулгаларны тодаргай чугаалаан. Аңаа улуг зоотехник Д. Досаар хойнуң баш санынга онаалтыр продукция бүдүрерин көвүдедирде тус черниң агаар-бойдузунуң онзагай байдалдарын өөренип, көөрүнүң чугулазының дугайында дыңнадыгны кылган. Совхозтуң хоочун хойжузу Д. Тейнии бодунуң, районда дээре көргүзүглүг № 4 хойжу бригаданың бригадири Б. Тас бригаданың ажыл-ишчи дуржулгазындан солун болгаш ажыктыг чүүлдерни чугаалаан. Аныяк хойжулар, сакманщиктер бо слёт үезинде хөй аңзы ажыктыг сүмелерни ап, санал-оналдарны дыңнаан.

Слётка чыылганнар малдың баш санын өстүрер, ооң чаш төлүн менди доруктурар база продуктулуун улам бедидер талазы-биле районнуң бүгү малчыннарынга кыйгырыгны хүлээп алган.

Мурнакчы дуржулганы нептередиринге идепкейлиг киржип болур хоочун, дуржулгалыг малчыннар ажыл-агыйларның хойжу бригадаларында бар. Ынчалзажок бистиң совхозта бо ажылдың ам-даа четпес тургустунганындан мал ажылынга чамдык чедип ап болгу дег чүүлдер боттанмайн турар. Чижээ, өдек-кыштааның, хонаштарының турар черлери дөмей, аразы чүгле ийи-үш километр хире чурттап, ажылдап чоруур малчыннарның чыл бүрүде чедип ап турар көргүзүглери аңгы-аңгы болуп артпышаан. Ынчангаш мал ажылынга мурнакчы дуржулганы бүгү талалыг, хүн бүрү нептередип, ажыглаарын үе негеп келген. Маңаа малчыннарның-даа, мал ажылының тускай эртемниглерениң-даа идепкейлиг киржилгези онза чугула.

Слёт киржикчилериниң кыйгырыы чамдык сезоннуг ажылдарны чогуур өй-шаанда кылырынга, келир кышка хынамчалыг белеткениринге, ылаңгыя хой кыргылдазын организастыг эрттиреринге, малды коданнарга хуваап үзерин чогуур өйүнде кылырынга, чайгы семиртилгени чедимшкиниг чорударынга улуг идиглиг болуру чугаажок.

Кыйгырыгның күүселдези бистиң ажыл-агыйларывыстың чүгле малчыннарындан, бригадалар коллективтеринден эвес, а харын мал ажылының бүгү тускай эртемниглеринден, бригадирлерден база кол хамааржыр. А херек кырында бо хүннерде специалистерниң ажылдап турары чогуур деңнелге четпес. Ынчангаш оларның ажыл-чорудулгазынга хамаарыштыр боттуг хемчеглерни эп чорудары негеттинип турар.

Д. ХОМУШКУ.
Мөңгүн-Тайга районда «Малчын» совхозтуң улуг экономизи.

ДЕЛЕГЕЙ НОМУ: КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАНЫҢ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

Эш Л. И. Брежневтиң «Биче чер» болгаш «Катап тургузуушкун» деп номнарынга чагыгларны делегейниң чүс ажыг чурттарының фирмалары чоруткан. Ол номнар совет улустуң болгаш бүгү депшилгелиг кижи төрелгетенниң ниитилел-политиктиг амыдыралынга уяуг болуушкун болу берген.

— Ол номнарны ам безин өске чурттарже 1 миллион 200 муң ажыг экземплярны чоруткан. Чагыглар кирип уламчылавышаан. Ылаңгыя социалистиг чурттардан болгаш АКШ-тан, Индиядан, Франциядан, Латин Американың күрүнелеринден эң улуг чагыглар алдынган — деп, Бүгү-эвилелдиң «Делегей ному» дээр каттыжыышкынының даргазы Ю. Леонов СЭТА-ның корреспондентизинге дыңнаткан.

Ниитилел-политиктиг литератураға, марксизм-ленинизмниң классиктериниң ном чогаалдарынга сонуургал улам өзүп орар. Чижээ, даштыкы номчукчулар ССРЭ-ниң чаа Конституциязын бир миллион 400 муң ажыг экземплярны, ооң телевилелин бүгү улус чугаалажып көргениниң материалдарын алгылаан.

«Делегей ному» каттыжыышкын капиталистиг дыка хөй чурттарның ном үндүрер сураглыг черлери-биле доктаамал харылзаалыг. Чижээлээрге, Англияда «Коллетс холдингз», «Сентрал букс», «Лоуренс энд Вишард», «Пергамон пресс» дээр фирмалар-биле болгаш ном үндүрер өске-даа черлер-биле кады ажылдажып турар бис. Англи болгаш орус дылдарда совет номнарны оларның магазиннеринде үргүлчү садыглап турар.

Орус дылды өөреиринче даштыкы чурттарда сонуургал улам өзүп орарын онзалап демдеглезе чогуур деп, Ю. Леонов чугаалаан. Ооң-биле холбаштыр өөредилге номнарынга, өөредилге пособиелеринге, словарьларга болгаш тайылбырлар номнарынга негелде-хереглел база улгадып турар. Совет эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннери хөгжүп орар чурттарның специалистериниң эң хандыкшылдыг өөренир чугула чүүлү апарган. Ол ном продукциязының эң улуг чагыкчылары Индия, Бразилия, Мексика, Сирия, Шри Ланка болгаш өске-даа чурттар апарган.

Даштыкы рынокта совет номнарга негелдениң кол көргүзүкчүзү «Делегей ному» каттыжыышкынның даштыкы садыг бараан саарылгазының үргүлчү көвүдеп орары болур. Сөөлгү алды чылда ол ийи катап улгаткан. 130 чурттуң 1000 ажыг фирмалары болгаш организациялары-биле харылзаалыг бис. Номнардан аңгыда, даштыкыже хөй санныг совет солуннарны, журналдарны, грампластинкаларны, орус классиканың болгаш амгы үениң композиторларының чогаалдарының магнитофонда бижидилгелерин чорудуп турар бис.

Совет Эвилели бодунуң ээлчээнде даштыкыга парлаттынган литератураны садып алырын база үргүлчү көвүдедип турар. Чүгле эрткен чылдың төнчүзүнде безин муң ажыг янзы-бүрү аттарлыг номнарны капиталистиг чурттардан садып алган бис. Ол номнарны чурттуң чүс ажыг хоорайларында специализастаан магазиннерден болгаш салбырлардан садып ап болур. Даштыкы чүс-чүс солуннарны болгаш журналдарны ССРЭ-де чыл бүрү чагыдып ап турар. Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле Хельсинкиге болган чөвүлел хуралдың Түңнел актызындан хамаарыштыр алдынган хүлээлгелерни барымдаалааш, бистиң номнар солчулгазының хемчээлин моон-даа соңгаар улгаттырар болгаш ассортиментизин калбартыр апаар бис.

Беш чылдың кижилери

САГЫШ-СЕТКИЛИНДЕН БЕРДИНГЕН

Өвүрнүң сураглыг хойжуларының бирээзи Намбар-оол Хенче-Караевич Монгуштуң аалынга чоокта чаа чордум. Бо малчын алдан хар ашкаш пенсиялай берген, ынчалза-даа ынак хереэн ам-даа уламчылаар күзелин илереткеш, хойжулап ажылдавышаан.

Хойжунуң ажыл-ижин сонуургай бердим.

— Эрткен кыш берге-даа болза мал-маган онча-менди, хүр кыш ашкан—деп, хойжу чугаалады. — Кадарып турган хоюнустуң назыны улгады берген, оларны дужаапкаш, дунгуш төрүүр хойларны хүлээп алгаш, кадарып тур бис, 267 хой төрээн, оон 273 хураганны алдывыс. Төрүүр чүс баш хойга онаалтыр 102 хураган болган.

Бир дугаар төрүүр хойдан баштайгы чылында хөй хураган алыры берге, ынчангаш чүс хойдан-на 95 хураганны доруктуруп өстүрер хүлээлгени эрткен чылдың төнчүзүнде дуржулгалыг мылчын алган. Социалистиг чарышты калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң оолгаш ВЛКСМ ТК-ның бүгү совет улуска Чагаазын Намбар-оол Хенче-Караевич танышкаш, мурнунда хүлээлгезин эде көргеш, төрүүр чүс баш хойдан-на чүс хураганны алырын аазаан.

Хоочун хойжу сөглээн сөзүн ээлеп шыдаан.

— Хүлээлгени алыры белен, чон мурнунга сөглепкен сөзүн ээлээри эң-не улуг харысалга, ону күүседир дээш бүгү-ле арга-мергежилин, билиин үндүрер, дүн-хүн чок шудургу ажылдаары негеттинер —деп, малчын чугаалаар болду.

Эрткен кыш Өвүрге дыка-ла берге болган. Хар эрте чагган. Март айның эгезинде безин кылын хар чагташ, улуг шуурган болган соонда одарларны, оруктарны дуй хөртүктээн.

— Одарже мал үндүрер хамаан чок, кажаадан хойну үндүрүп алыры берге турган. Кодан девискээрни дуй хөртүктеп каапкан—деп, Намбар-оол Хенче-Караевич биске чугаалап, ниитиниң малының баш санын менди камгалап алыр дээш канчаар демисежип турганын таныштырды. Шынап-ла агаар-бойдустуң таварыштырган берге байдалы-биле шудургу демисежип тургаш, шыдажып эрткен улуг болду.

Дуржулгалыг хойжу бодунуң күжү-биле 10 тонна сигенни белеткээн. Көк-сулаңы, мал чеми тарааны, дусту кыштаанга курлавырлап сөөртүп алган. Сугну хойларга чылыдып берип турар. Хойларны, ооң чаш төлүн эки ажаап, чемгерип турганындан хүр кыш ашкан.

Хоочун хойжунуң кадайы Анайбан Одай-Сүрүңовна Доңгак база-ла пенсиялай берген. Назылап кыраан-даа болза ажылынга бот-харысалгазын биче-даа кошкатпаан. Чаш хураганнарны ажаар, доруктурар талазы-биле мергежилдиг кижилерниң бирээзи. Хураган төрээн соонда ооң кадының байдалын ол эндевестаа. Малдың чаш төлү янзы-бүрү аарыгларга удур тарып, эмнеп билир кылдыр өөренип алган. Ооң уламындан өлүп хораар чорук хаая таваржыр, хураганнар кадык, онча-менди болуп турар.

Намбар-оол Хенче-Караевич биле Анайбан Одай-Сүрүңовна чээрби ажыг чылдарның дургузунда ниитиниң хоюн кадарып келгеннер. Колдуунда, чыл бүрүде бердинген онаалдазын күүседип, мурнакчыларга санадып турар.

Күш-ажылчы чедиишкиннерин канчап чедип ап турарын хойжудан сонуургадывыс.

— Малчын эш-өөрүмден ылгалыр онзагай арга-дуржулга бисте чок—деп, Намбар-оол Хенче-Караевич чугаалай-дыр. —Хойжу кижиниң бодунуң ажылынга сагыш-сеткилинден бердингени, хууда харысалгазы кол деп бодаар мен. Чедиишкинниң үндезини ол.

Малчынның чугаазынга каттышпас аргажок. Шынап-ла, бүгү-ле чүве хойжунуң бодундан хамааржыр.

Мал ажылынга сагыш-сеткилинден бердинген хойжуларның күш-ажылчы чедиишкиннерин Коммунистиг партия болгаш Совет чазак бедий-биле үнелээн. Намбар-оол Хенче-Караевич Монгуш Ленин, Октябрь Революциязы орденнерниң, Ленинчи юбилей, «Күш-ажылдың хоочуну» болгаш өске-даа медальдарның, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны аттың эдилекчизи.

Анайбан Одай-Сүрүңовна Доңгактың хөрээн Ленинчи юбилей медалы, Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени, «Күш-ажылчы шылгарал», «Күш-ажылдың хоочуну» медальдар болгаш өске-даа шаңналдар каастап чоруур.

Тыва АССР-ниң баштайгы Конституциязын малчыннар солундан улуг сонуургал-биле номчуп танышкаш, улам хейъат кирген.

Төөгүлүг чугула документиниң эге, чүүл бүрүзүнде бистиң республиканың ажылчы чонунуң амыдыралының деңнелин бедидер, экономиказын, культуразын хөгжүдер дугайында Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ада сагыш салыышкыны илереттинген-дир. Ону күүседири бистерден хамааржыр болгай. Назылап кырый-даа берген болзувусса, ниити онгу беш чылдың база бо чылдың планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш шалыпчы ажылдаар бис—деп, Намбар-оол Хенче-Караевич чугаалап турар.

Т. ХЕРТЕК.

Өвүр район.

Советтер амыдыралы

Күүселдени организастаар

Бай-Тайга районнуң Кара-Хөл кодээ Совединиң ээлчеглиг сессиязының бирги айтырыынга аныяктар кижизидилгезиниң дугайында айтырыгны чугаалашкаш, Советтиң аныяктар хереэниң талазы-биле комиссиязының даргазы Т. Салчактың илеткелин дыңнаан. Кодээ Советтиң күүскомунуң, хөй-ниити организацияларының болгаш ук комиссияның чорудуп келген ажылдарының түңнелинде назы четпээннерниң талазындан кем-херек үүлгедир, корум-чурум үрээр чорук эрткен чылдан бээр кызырлып турарын сессия демдеглээн.

Назы четпээннер хереэниң талазы-биле комиссияны башкы тускай эртемниг, аныяк коммунист Т. Салчак удуртуп эгелээнден бээр ооң ажылында эки чүүлдер бар апарган. Ниитиниң корум-чурумун хажыда бээр азы хажыдып болгу дег ээлээди уругларны комиссия учетка алган. Оларның боттары-биле болгаш ада-иелери-биле профилактиктиг ажылдарны чорудуп келген. Ол ажылдарны хөй-ниити организациялары, школа, ада-ие комитеди-биле харылзаалыг чорудуп турар. Маңаа кол кичээнгейни өөренмейн барган аныяктарже болгаш өөредилгези, чуруму кошкак школачыларже угландырып турар.

Ниитиниң корум-чурумунга ийикпе аныяк кижиниң төлептиг аажы-чаңынга дүүшпес бичии-даа болуушкунну комиссия анаа эрттирбейн, ыяапла сайгарып көрүп турар. Бо чылын болгулаан ындыг таварылгаларны комиссияның 3 хуралдарынга сайгарып көрген. Оларга чурум хажыткан ээлээди оолдарны болгаш оларның ада-иелерин келдиргеш, шыңгыы чугаалашкаш, буруулуг болганнарга чогуур хемчеглерни хүлээткилээн.

Ынчалзажок кодээ Советтиң девискээринде назы четпээннерниң талазындан кем-херек үүлгедир, корум-чурум хажыдар чоруктар ам-даа бар болуп турар. Иргит Мандан-оолдуң, Доңгак Сайын-оолдуң школачы оолдары дүржоктавып, кеземче хереэнге кирип турары онза дүвүренчиг дээрзин сессия демдеглээн. Черле ынчаш чамдык ада-иелер назы четпээн оолдарынга боо эдилээрин чөпшээрээр [illegible] эвес. Мооң уржуундан эрткен күзүн чамдык оолдар аңныыр сезону четпээнде кара дииңнерни хөйнү өлүргенин аңныыр хайгааракчызы Х. Бедек шүгүмчүлээн.

Өөредилгезин ара каггаан чамдык ээлээди оолдар амга чедир кайда-даа өөренмейн, ажылдавайн турар. Олар чамдык өөреникчилерге багай салдарын база чедирип турар. Оларның учеду четче тургустунмаан, өөредилгеже чугударын азы ажылга киирери четче шиитпирлеттинмээн. Ынчангаш ындыг аныяктарның дансызын тургускаш, ажылга киирер, тудугларже чорудар, өөредир хемчеглерни күүсеткен совхоз дирекциязы алыр ужурлуг. Чамдык өөреникчилерниң талазындан школачыларның хүн чурумун сагывас ындыг чоруктарны болдурбас хемчеглерни алырын интернат эргелекчизинден, кижизидикчи башкылардан болгаш ада-иелерден сессия шыңгыы негээн.

Аныяктарны болгаш ээлээди уругларны кижизидериинге күш-культура болгаш спорт амга чедир чугула роль ойнавайн турар. Ынчангаш совхозта штаттыг күш-культура комитединиң ажылын дарый экижидерин, спорт херекселдерин садып тыптыпарын, стадионну септеп дериирин хандырарын кодээ Советтиң күүскомунга, «Кара-Хөл» совхозтуң дирекциязынга сессия даалкан.

Ийиги айтырыгга сессия мал аарыгларынга удур демисел дугайында совхозтуң кол мал эмчизи Кара-оол Иргиттиң илеткелин дыңнааш, ооң кошкак ажылдап турарын демдеглээн. Ниитиниң малының өлүп хораары эрткен чылдың бо үезинден кызырылза-даа, сөөлгү айларда көвүдээн. Малда халдавырлыг аарыг чок деп илеткелчи демдеглеп турза-даа, баш тенниир, мал төлүнүң аксы ылбыраар аарыглар хөй боор турар.

Совхоз төвүнде мал эмнээр пункт кончуг багай ажылдап турар. Ооң ужурунда аңаа эмнээри-биле чыып эккелген аарыг малдарның өлүрү сегин үнеринден хөй боор турар. Ол ышкаш совхозтуң мал коданнарында ниитиниң малы-биле хуу малды аңгылаваан. Ынчангаш кодан бүрүзүнде өлген мал-ла совхозтуу боор турар, а хуу малда хорамча чок. Ол ышкаш чамдык таварылгаларда өлген малдарга тургускан актыларга кым деп мал эмчизи ат салганы билдинмес боор турар.

Кодээ Советтиң сессиязы ийи чугула айтырыгны чугаалашкаш, тодаргай шиитпирни хүлээп алган. Депутаттарның санал-оналдары-даа чедир, боттуг угланыышкынныг болгулаан. Ам чүвениң ужуру чүдел дээрге, сессияның шиитпирлериниң күүселдезин күүскомунуң организастаарында болгаш чедип алырында боор турар.

Х. САМДАНЧАП.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

СОВЕТ ИНИЦИАТИВАЛАРНЫ КАЛБАА-БИЛЕ ДЕТКИП ТУРАР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның тускай корр.). КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсеглениишкиннерни дүжүрер талазы-биле тускай сессиязының ажылында киржип турар КНО-нуң кежигүннери күрүнелерниң хөй нуруузу боо-чепсекти эндере бүдүрерин кызыгаарлаар болгаш чепсеглениишкиннерни дүжүрер талазы-биле Совет Эвилелиниң чаа инициативаларын калбаа-биле деткип турар. «Боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадырының боттуг оруктарының дугайында Совет Эвилелиниң саналдары» деп документ делегейниң бо шуулганының киржикчилериниң кичээнгейиниң төвүнде турар. Ол документ ында эң калбак сонуургалды болдурган болгаш ону чепсеглениишкиннерни дүжүрер талазы-биле хөделиишкиннерниң тодаргай болгаш чугула программазы кылдыр көрүп турар. Ону СЭКП-ниң XXV съездизиниң хүлээп алганы тайбың программазының чүүлдерин боттандырарының чарылбас кезээ кылдыр үнелеп турар.

Ядролуг чепсекти эндере бүдүрерин соксадыры—КНО-нуң мурнунда турар соңгаарладып болбас сорулга болур деп Финляндияның даштыкы херектер министри П. Вяюрюнен демдеглээн. Ынчангаш делегей ниитилежилгезиниң бирги сорулгазы болза, чепсектиң нейтроннуг бомба дижектиг чаа, улам айыылдыг хевирлерин бүдүрерин болдурбазы болур деп ол уламчылаан.

Амгы үеде ядролуг чепсек чок күрүнелерниң девискээринге ындыг чепсекти тургуспас дугайында ССРЭ-ниң саналын Финляндияның делегациязының баштыңы деткээн болгаш ол чорук ядролуг чепсекти эндере бүдүрерин соксадырынга салдар чедирер деп демдеглээн.

Делегей харылзааларынга күштерни ажыглавас дугайында Бүгү-делегей керээзин чарар дугайында болгаш чепсеглениишкиннерни дүжүрер талазы-биле Бүгү-делегей конференциязын чыылдырар дугайында ССРЭ-ниң саналдарын Финляндияның төлээлекчизи база деткээн.

Делегейге дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының чорудуушкуну чепсеглениишкиннерни дүжүреринге дыка улуг салдарны чедирип турар болгаанда, ядролуг чепсекти шенээрин бүгү-ниити болгаш бүрүн соксадыр дугайында ССРЭ-ниң, АКШ-тың, Английаның аразында чугаалажыышкыннарны чедиишкиниг доозары чугула деп Турцияның премьер-министри Б. Эджевит чугаалаан.

Африкада бот-эргелиг чамдык күрүнелерниң төлээлекчилери Мурнуу Африка Республикага ядролуг чепсекти тургузарының планнарынга Совет Эвилелиниң дүвүреп турары-биле каттыжып турарын медеглээннер. Барыын чүктүң чамдык чурттары ядролуг чепсекти тургузар талазы-биле апартеидтиң өзу-чуруму-биле идепкейлиг ажылдажып турарын Танзанияның даштыкы херектер министри Б. Мкапа демдеглээн. Кем-херектиг ындыг кады ажылдажылганың түңнелинде Мурнуу Африка Республиканың сөөк-язы ылгаар өзу-чуруму ядролуг чепсекти тургузарының кырында келген, ол чорук тайбыңга ынакшылдыг бүгү чурттарның удурланыышкынын болдуруп турар.

Ядролуг чепсекти шенээрин бүгү-ниити болгаш бүрүн хоруур талазы-биле ССРЭ-ниң, АКШ-тың болгаш Английаның аразында дугуржулганы чедип алыры чугула, ынчангаш мээң чазаамның сорулгазы болза,—«бүгү-ле черлерге ядролуг чазылдырыышкыннарны хоруур болур» деп Великобританияның премьер-министри Дж. Каллагэн чугаалаан. Стратегтиг чепсекти кызыгаарлаар дугайында совет-американ чугаалажыышкыннарны чедиишкинниг доозары чугула деп ол демдеглээн.

ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразында ындыг дугуржулга «ядролуг чепсекти эндере бүдүрерин баштайгы үеде оожумнаткаш, оон соонда шуут соксадып болур» деп ол чугаалаан. Бо чугаалажыышкыннарга дугуржулганы дүрген чедип алыры бистиң шуптувустуң, ооң иштинде Совет Эвилелиниң болгаш Каттышкан Штаттарның эрге-ажыктарынга дүгжүп турар.

Ооң-биле кады Дж. Каллагэн «совет дайын айыылы» дээр нүгүлдээшкин бадыткаашкынын база катаптаан, ол дээрге, ындыг эвес, а барыын чүкке чепсеглениишкиннерни эндере бүдүрерин агартыр дээш чылдагаан-на болгай.

Дайын уржуктарын үрдүндүрүп турары, чепсеглениишкиннерни дүжүрерин чепсекке контроль тургузары-биле солуур дээш оралдажыышкыннар, шериг чарыгдалдарын улгаттырып турары, харысалгалыг болур чорукту аарыг баштан кадык башче чая каарып оралдажып турары—чепсеглениишкиннерни дүжүрериниң сорулгаларынга дүүшпес деп БССР-ниң даштыкы херектер министри А. Е. Туринович Ассамблеяның индираңдан медеглээн. КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсеглениишкиннерни дүжүрер талазы-биле тускай сессиязының мурнунда тургустунган сорулгаларны шериг чарыгдалдарын улам улгаттырар дугайында НАТО чурттарының шиитпири-биле канчап дүүштүрер боор, чүге дизе, НАТО чурттарының шериг чарыгдалдары ук блокту тургускан үеге бодаарга 9 катап өскен болгай. Ынчангаш чепсеглениишкиннерни эндере бүдүрерин соксадыр, оларны дүжүрер талазы-биле тодаргай хемчеглерни чоокку үеде хүлээп алыр талазы-биле шиитпирни тускай сессия үндүрер ужурлуг деп БССР санап турар.

О. АНИЧКИН, В. МАТЯШ, Ю. РОМАНОВ.

ФКП-НИҢ 60 ЧЫЛЫНЫҢ БАЙЫРЛАЛЫНДА

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Финляндияның Компартиязын тургусканының 60 чылынга болгаш ФКП-ниң XVIII съездизиниң ажылының доозулганынга тураскаадаан чурттуң ажылчы чоннарының байырлыг чыскаалы болгаш массалыг байырлалы аңаа болган. Аңаа он-он муң коммунистер, массалыг демократтыг организацияларының төлээлекчилери киришкен.

Финляндияның Компартиязының Даргазының оралакчызы Т. Синискало Олимпий стадионунга болган байырлалга чүве чугаалааш XVIII съездиниң шиитпирлеринде быжыглаан чиңгине шугум ФКП-ниң ажыл-чорудулгазынга улуг ужур-дузалыг болурун демдеглээн. Партия марксизм-ленинизмниң, пролетарскы интернационализмниң туружунда турар деп оратор чугаалаан. ФКП-ниң юбилейин байырлаарынга Совет Эвилелиниң ленинчи Коммунистиг партиязының, делегейниң дыка хөй чурттарының акы-дуңма партияларының делегацияларының киржип турарынга сеткил ханганын финн коммунистер илергейлеп турар деп Т. Синискало демдеглээн. ФКП болза Финляндияның ажылчын аңгызының, марксизм-ленинизмниң хереэнге шынчы деп, Т. Синискало бүзүреткен.

СЭКП-ниң делегациязының баштыңы, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП Ленинград обкомунуң бирги секретары Г. В. Романов байырлалга чүве чугаалаан. Финляндияның Компартиязының XVIII съездизиниң ажылы доозулганы-биле база ол партияның 60 чыл болганы-биле Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязындан, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң акы-дуңманың чүректиң ханызындан байырын финн коммунистерге Г. В. Романов дамчыткан.

Бистиң партияларывыстың аразында өзулуг найыралчы болгаш чаңчыл апарган акы-дуңмалышкы харылзааларның фундаментизин делегей пролетариадының баштыңчызы В. И. Ленин болгаш коммунист - интернационалчыларның ленинчи гвардиязы үндезилеп салган, ооң иштинде хүндүлүг черни финн улустуң алдарлыг оолдары база ээлеп турар, оларга силерниң партияңарның үндезилекчилери Вилле Куусинен, Юрье Сирола, ол ышкаш Тойво Антикайнен, Вилле Песси чижектиг ажылдакчылар хамааржыр деп Г. В. Романов чугаалаан.

Вьетнамның Коммунистиг партиязының болгаш Италияның Коммунистиг партиязының төлээлекчилери ук байырлалга чүве чугаалаан-вар.

Байырлалдың түңнелинде ФКП-ниң Даргазы А. Сааринен чүве чугаалаан.

Коммунистиг шимчээшкин дайыннарның болгаш күчүлээшкиннерниң айыылын билбес тайбыңны тургузар улуг сорулганы бодунуң мурнунга салган деп ол чугаалаан. Социалистиг чурттар бистиң бо хүннеривисте чепсеглениишкиннерни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрер дээш демисежип турар. АКШ-тың база Кыдаттың удуртукчулары хоп-нүгүлдээшкинни тарадып, тайбыңның хереэнге хора чедирип турар. Ындыг политика айыылдыг болгаш боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадырынга дуза чедирбейн турар.

Совет Эвилели болгаш социалистиг дем каттыжыышкынының өске-даа чурттары тайбыңның дайынга удур политиказын чорудуп турар, ол чорук делегейде дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырар арганы берип турар Совет Эвилелиниң тайбың инициативаларын ФКП бүрүнү-биле деткип турар. ФКП Европаның соңгу чүгүнге айыыл чок чорукту быжыглаарынче угланган президент У. К. Кекконенниң саналын деткип турар деп А. Сааринен демдеглээн.

Байырлалдың түңнелинде ажылчы чоннарның дайынчы гимнизи— Интернационал стадионга чаңгыланып турган.

КУБАНЫ ДУРГААР

Деңнээр чүүл чок бойдузу, чымчак климады, чараш далайы, пальмалары болгаш хадылары, ак хар дег элезиниг эштир черлери дээш Хосталга Ортулуун «Кариб далайның эртинези» деп адап турар.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан) Кубаның кайгамчык улуг пальмалары.

Национал автоорукту— бо беш чылдың (1976—1980 ч.) бир кол тудуун тудуп турар. Чаа орук барыын чүкте Пинардель-Рио хоорайдан эгелээш, чөөн чүкте Сантьяго-де-Куба хоорайга чедир бүгү Кубаны дургаар шөйлүр. Ортузунда чурукта чаа оруктуң участогу, чоокта чаа эде кылган көвүрүг.

Матансас хоорайның чолаачылары болгаш ооң аалчылары техниктиг ажаалда станциялыг, бензин кудар черлерлиг (солагай талада чурукта).

З. НАСРИДИНОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохроникасы).

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

Югослав—польша дыңнадыг

БЕЛГРАД. Югослав Социалистиг Федеративтиг Республиканың Президентизи, Югославияның Коммунистер эвилелиниң Даргазы И. Броз Титонуң болгаш Югославияда албаның найыралчы аян-чоруун кылып барган Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының ТК-зының Бирги секретары Э. Геректиң аразында чугаалажыышкыннар дугайында дыңнадыгны Белградта парлаан.

Дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының политиказының төөгүлүг ужур-дузалыын ийи тала онзалап демдеглээн болгаш ону ханыладырын деткип чугаалаан. Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле Чөвүлел хуралдың улуг ужур-дузалыын демдеглевишаан, олар киржикчи чурттар боттуг болгаш тодаргай күзээшкиннери-биле Түңнел актыда кирген, бүгү-ле принципиалдыг шиитпирлерин амыдыралга чайгылыш чокка болгаш бүрүн боттандырарынга идиг бээр дээрзинге бүзүрелин илергейлээннер.

К. Вальдхаймның илеткели

НЬЮ-ЙОРК. Айыыл чок чорук Чөвүлелинге киирген илеткелинге КНО-нуң чиңгине секретары К. Вальдхайм Кипрде хевээр артпышаан дүшкүүрлүг чорук дугайты ханы сагышсыралын илергейлээн. Оон-биле холбаштыр ол КНО-нуң Кипр талазы-биле шиитпирлерин долу хемчээлге күүседириниң эргежок чугулазын база дагын онзалап демдеглээн. Ол шиитпирлер Кипр Республиканың бүрүн бүдүн девискээрлиг турарын болгаш хамаарышпас чоруун катап тургузарын, ортулуктан бүгү даштыкы шериглерни үндүрерин болгаш ында даштыкы шериг баазаларын чок кылырын, ол ышкаш Кипрниң чорудуп турары каза-даа каттышпастың болгаш тайбыңның политиказын хүндүлээрин көрүп турары билдингир болгай.

Хоралакчы угланыышкын

ПАНАМА. Панаманың Улусчу партиязының ТК-зының Политбюрозу тускай медеглел үндүргеш, пекинчи удуртулганың делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинин баксырадырынче база тайбың, национал хамаарышпас чорук, деңшилге болгаш социализм дээш демисежип турар улустарның чаңгыс эвин чарылдырарынче угланган еңчүк-чеңгээлиг ажыл-чорудулгазын шиитпирлиг буруу шапкан.

Марксизм-ленинизмниң болгаш пролетарскы интернационализмниң принциптеринден былдааш, империализмниң туруштарынче улам-на чуглуп кирип чыдар Кыдат компартияның удуртулгазының ажыл-чорудулгазы делегейниң улустары сагышсырал болгаш кайгап-хараашкын-биле хайгаарап турар деп, Панаманың Улусчу партиязының ТК-зының Политбюрозунуң Панамада тараткан ол медеглелинде чугаалаан. Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг өске-даа күрүнелер-биле харылзааларын чогумчударындан ойталавышаан, пекинчи удуртукчулар империалистиг чурттар-биле чоокшулажырынга бүгү-ле болдунгу дег чүүлдерни кылып турар.

Шиитпирлиг удурланыышкын

САН-ФРАНЦИСКО. Сураглыг негр хөй-ниитичи ажылдакчы, солуннар ээлериниң национал эвилелиниң президентизи К. Гудлет АКШ-тың президентизи Дж. Картерге телеграмма чоруткаш, Вашингтоннуң Африкага хамаарыштыр чорудуп турар политиказынга шиитпирлиг удурланыышкынын илергейлээн. Ол телеграмманы Сан-Францискода үнүп турар «Санрипортер» солунга парлаан.

Африкага хамаарыштыр АКШ-тың албан хуузу-биле чорудуп турар политиказы Африка дипте национал-хосталгалыг шимчээшкинни баксырадырынче угланган деп ол телеграммада чугаалаан.

Күш-ажылчы улустарның эрге-ажыктарынга

КАБУЛ. Афганистан Демократтыг Республиканың бүгү-ле можуларында митингилер болгаш хуралдар эртип, апрель революциязының чурттуң амыдыралынга үндезин эде тургузулганы кылырынче угланган кол сорулгаларын тайылбырлап турар. Афганистанның дыка хөй можуларының чурттакчы чонунуң мурнунга чүве чугаалааш, Афганистанның Революстуг чөвүлелиниң даргазы, премьер-министр Н. М. Тараки амгы үеде бүгү-ле политиктиг, экономиктиг болгаш хөй-ниитичи эрге-чагырга күш-ажылчы улустуң холунда турар деп медеглээн.

Афган ажылчы массаларының амыдырал байдалдарын экижидер сорулга-биле Афганистан Демократтыг Республиканың чаа чуртка демократтыг чамдык социал-экономиктиг болгаш культурлуг чаарттылгаларны чорудуп турар. Ажыл чокталыр чорукту кызырар болгаш ажылдаар эргени хандырар дээш улуг күжениишкиннерни салып турар.

(СЭТА).

ДАШТЫКЫДАН КУЛЬТУРА МЕДЭЭЛЕРИ

⊙ СОФИЯ. Болгарияның найысылалының чурттакчыларының дилээн ёзугаар «Москва—ССРЭ-ниң найысылалы» деп делгелгениң аңаа турарын неделя хуусаада узаткан. Делгелгеде совет найысылалдың амыдыралының янзы-бүрү талаларын көргүзүп турар ийи муң ажыг делгиирлерни киирген. Москваның Софияга хүннеринге холбаштыр организастаан бо делгелгени 200 муң ажыг кижи көрген.

• • •

⊙ БЕРЛИН. Найысылалдың Фридрихсхайн парыгында эгелээн «Нойес Дойчланд» солуннуң байырлалы В. И. Ленинниң тураскаалының чанынга социалистиг дөрт чурттуң 400 музыкантыларының концерти-биле ажыттынган 50 оркестрлерниң болгаш хорларның, ГДР-ниң болгаш даштыкының 25 ансамбльдериниң концерттери, спортчу маргылдаалар ооң программазында кирген. Делгелгелерни болгаш ном базаарларын база ажыткан.

• • •

⊙ ВАРШАВА. Польшаның ажылчын шимчээшкининиң кескү ажылдакчызы Л. Варыньскийниң дугайында чаа уран-чечен фильмни Лодзиниң киностудиязы тырттырып эгелээн. Кинонуң тырттырыышкынында совет мастерлер база киржип турар. Бо дээрге ийи чурттарның кинематографистериниң нады кылып турар баштайгы ажылы эвес-тир. Делегейниң дыка хөй чурттарының экраннарынга «Ленин Польшада», «Бодуң адың бодан», «Ярослав Домбровский», «Хоорайны камгалап алыр» деп фильмнерни улуг чедиишкин-биле көргүскен.

• • •

⊙ РИМ. Депшилгеге үезиниң кескү мастерлериниң бирээзи Джорджоненин төрүттүнген хүнүнден бээр 500 чыл болганынга тураскааган конференцияларны, делгелгелерни, чыыштарны Италияда эрттирип турар. Ооң ажылдарының делгелгезин чурукчунуң төрээн чери—Трезиво можуда Кастельфранко хоорайда ажыткан. Джорджоненин чуруктар делгелгезин Венецияга база ажыдар.

• • •

⊙ ОСЛО. Норвегияның Тронхейм болгаш Хамер деп хоорайларында совет фильмнерниң неделязы эгелээн. Көрүкчүлер «Спартак» деп фильм-балет, «Игорь князь» деп фильм-опера-биле таныжар болгаш «Дерсу Узала», «Верей кварталдың аалгалары», «Изиг хар» болгаш өске-даа киноларны көөр.

• • •

⊙ САН-ФРАНЦИСКО. Хосталга дээш аныяк ажылчыннар эвилелиниң чалааның ёзугаар чуртка оюн көргүзүп чоруп турган совет артистер бөлүүнүң көргүзүглери АКШ-ка улуг чедиишкин-биле эрткен. Нью-Йорктуң, Сан-Францисконуң болгаш Сиэтлдиң чурттакчылары совет уран чүүл төлээлекчилериниң көргүзүглерин чылыы-биле утказн. Улуг театрның ыраажызы Елена Ларанованың, «Соңгу чүктүң херели» деп танцы ансамблиниң, Сергей Слепоходтуң болгаш Евгений Будановтуң инструменталистериниң номерлерин чоң сонуургаан. Совет артистер концерт залдарынга болгаш школаларга, америк хөй-нийтиниң төлээлекчилери-биле ужуражылгаларга оюн көргүскеннер.

(СЭТА).

·СПОРТ·СПОРТ·

МӨГЕЛЕРНИҢ БЕЛЕТКЕЛИ

Бистиң республиканың найысылалы Азия диптиң төвүнде туруп турар. Комсомольская кудумчузунуң бажында Бии-Хем биле Каа-Хемниң каттышкан белдиринде, күчүлүг Улуг-Хемниң эриинде Азия диптиң географтыг төвүн илередип көргүскен тураскаалды кылып каан. Ак-көк хемнерлиг, хүндүлээчел чоннуг тыва черниң найысылалынга өске черлерден-даа, республиканың аңгы-аңгы булуңнарындан-даа келген аалчылар ол тураскаалды барып көөрү чаңчыл апар чыдар.

Улуг-Хемниң эриин кaастап хаажылаан найысылал Кызылга чылдың-на эртер спортчу шаңналдың адын «Азия төвү» деп адааны анаа эвес. Аңаа киржир дээш келген аалчы спортчулар «стартын» баштай-ла Азия төвү тураскаалдан эгелээр. «Азия төвү» шаңнал дээш хостуг хүреш маргылдаазын чылдың-на эрттирерин республиканың күш-культура болгаш спорт комитеди база хүреш федерациязы шиитпирлээн. Ооң кол сорулгазы—хостуг хүрешти бистиң республикага сайзырадыры. Бо маргылдааны 1972 чылдан эгелээш, доктаамал организастап эрттирип турарын солуннуң хөй санныг номчукчулары билир болгай.

Бо чылын хостуг хүрешке «Азия төвү» шаңнал дээш маргылдаа июнь 9—11-де Кызылда Совет Тываның 5 чылы аттыг стадионга болуп эртер. Ол улуг маргылдаага Тываның мөгелери кайы хире белеткенип турарын чугаалап бээрин командының улуг тренери, хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастери Михаил Оюндан бистиң корреспондентивис дилээн.

— Маргылдаа мооң мурнунда чылдарда эртип турганындан чүзү-биле онзагай ирги, Михаил Маадыр-оолович?

— Бо чылдан эгелээш, «Азия төвү» шаңнал дээш хостуг хүреш маргылдаазын Бүгү-эвилелдиң маргылдаазы кылдыр ССРЭ-ниң Спорт комитеди бадылаан. Ынчангаш 48, 52, 82 килограммнарның деңзи бүрүзүнге бирги, ийиги, үшкү черлерни алган мөгелерге ССРЭ-ниң спорт мастери деп бедик атты тыпсыр.

Ооң уламындан эвилелдешкен республикаларның, крайларның, областарның аңаа киржир командаларының саны көвүдээр. Үстүнде адааным деңзилерге мастер атты тыпсыр чуруму мындыг: деңзи бүрүзүнге 12-ден эвээш эвес мөгелер хүрежир, а оларның ийизи албан ССРЭ-ниң спорт мастери турар ужурлуг.

— Бистиң республиканың шилиндек командазының белеткели кандыг ирги?

— Бо улуг маргылдаага киржир эң шыырак мөгелерниң белеткелин майның 12-де эгеледивис. Мөгелерниң белеткелиниң үезинде эң кол кичээңгейни 48, 52 килограммнарга хүрежир спортчуларны шилип алырынче салып турдувус. Чүге дээрге бо деңзилерге ийи спорт мастериниң белеткээр сорулганы мурнувуста салган бис. Өске деңзилерге хүрежир мөгелерниң нийти белеткели база багай эвес.

— Команданың составында кымнар киргенил?

— Эң чиик—48 килограммга бистиң республикадан дөрт кижи хүрежир. Оларның аразында «Азия төвү» шаңнал дээш эрткен чылын болган маргылдааның тиилекчизи, хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастери Валерий Оюн, мастерге кандидаттар Сарыг-оол Дажы, Александр Доржу, Евгений Куулар олар бар. «Азия төвү» шаңналдың 1977 чылда эрткен маргылдааның чемпиону, спорт мастери Александр Шойдук, спорт мастеринге кандидаттар Александр Кундан, Мөңге Чадамба, Александр Чылбак-оол олар 52 килограммга хүрежирлер.

ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидаттар Александр Кужугет, Сергей Биче-оол 57 килограммга, мастерге кандидаттар Валерий Самбуу, Иван Хураган, Анатолий Самдан 62 килограммга, Александр Моңгуш, Олег Ооржак 68 килограммга маргыжар.

82 килограммга шаңналдыг черлерни алган спортчуларга ССРЭ-ниң спорт мастери атты тыпсыр деп үстүнде чугаалаан болгай мен. Бо деңзиге бистиң мөгелеривис, спорт мастеринге кандидаттар эрткен чылдагы бо маргылдааның тиилекчизи Вячеслав Кара-Тоннуг, Мартай-оол Пильчин олар шаңналдыг черже кирер дээш хүрежирлер.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: мөгелерниң белеткелиниң үезинде; Тываның шилиндек командазының кежигүннериниң чамдыызы кол тренери М. Оюн-биле (солагай талазында) чугаалажып турары.

Авторнуң фотолары.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

КОНКУРСТАН ДАШКААР

1978 чылда дараазында өөредилге черлериниң бирги курузунга конкурстан дашкаар (үндезин национал кижилерге) кирериниң экзаменнерин 1978 чылдың июль 10-дан эгелеп Кызылдың педагогика институдунга хүлээп алыр:

Москваның дээди өөредилге черлери:

1. Москваның университеди—политиктиг экономия, философия, физика мергежилдериниң талазы-биле.
2. Москваның даштыкы дылдарның педагогика институду—даштыкы дылдар талазы-биле.
3. Москваның көдээ ажыл-агый академиязы—үнүш камгалалы, көдээ ажыл-агыйны организастаары болгаш ооң экономиказы мергежилдер талазы-биле.
4. Москваның ветеринария академиязы—ветеринария талазы-биле.
5. Москваның технология институду—чиик үлетпүрнүң машиналары болгаш аппаратуралары, химия технологиязы болгаш шевергел ажылдарының дериг-херекселдери, дааранылга кылыгларының технологиязы, амыдырал хандырылгазының экономиказы болгаш ону организастаар мергежилдер талазы-биле.
6. Москваның эът болгаш сүт үлетпүрүнүң технология институду—соодулга болгаш компрессор машиналары болгаш дериг-херекселдери, аъш-чем бүдүрүлгезиниң машиналары болгаш аппаратуралары, эът болгаш эът продуктуларының технологиязы, сүт болгаш сүт продуктуларының технологиязы мергежилдер талазы-биле.

Ленинградтың дээди өөредилге черлери:

7. Ленинградтың университеди—орус дыл болгаш литература, Чөөн чүкте даштыкы чурттарны шинчилеп өөренир, математика болгаш физика мергежилдериниң талазы-биле.
8. Ленинградтың совет садыг институду—үлетпүр бараанпарының садыын организастаары болгаш товароведение, аъш-чем бараанпарының садыын организастаары болгаш товароведение, бухгалтер учёду.

Өске хоорайларда дээди өөредилге черлери:

9. Красноярскиниң университеди—правоведение мергежилиниң талазы-биле.
10. Иркутскиниң университеди—правоведение мергежилиниң талазы-биле.
11. Пермьниң университеди—правоведение мергежилиниң талазы-биле.
12. Иркутскиниң улус ажыл-агый институду—саң болгаш кредит мергежилиниң талазы-биле.
13. Свердловскиниң улус ажыл-агый институду — үлетпүр бараанпарының садыын организастаары болгаш товароведение, аъш-чем бараанпарының садыын организастаары болгаш товароведение, бухгалтер учёду мергежилдериниң талазы-биле.
14. Алтайның политехниктиг институду (Барнаул хоорайда)—үлетпүр бүдүрүлгелериниң, хоорайларның болгаш көдээ ажыл-агыйның электри хандырылгазы, көдээ ажыл-агый машиналары, автомобиль болгаш тракторлар, көдээ ажыл-агый тудуунуң мергежилдериниң талазы-биле.
15. Ивановонуң пөс-таавы институду—дааранылга кылыгларының хевирлерин болгаш өңнерин чогаадыр мергежил талазы-биле.
16. Чөөн-Сибирьниң технология институду (Улан-Удэ хоорайда)—эът болгаш эът кылыгларының технологиязы мергежил талазы-биле.
17. Кемеровонуң аъш-чем үлетпүрүнүң технология институду — хлеб быжырарының, макарон болгаш кондитер кылыгларының технологиязы мергежилдер талазы-биле.
18. Сибирьниң технология институду (Красноярск хоорайда)—арга-ыяш ажыл-агыйының мергежилиниң талазы-биле.
19. Алтайның көдээ ажыл-агый институду (Барнаул хоорайда)—көдээ ажыл-агый механизациязы, көдээ ажыл-агыйның экономиказы болгаш ону организастаары мергежилдер талазы-биле.
20. Воронежтиң көдээ ажыл-агый институду—архитектура мергежилиниң талазы-биле.
21. Иркутскиниң көдээ ажыл-агый институду—агроном, зоотехник болгаш көдээ ажыл-агыйны механизастаары; көдээ ажыл-агыйны электрижидери мергежилдер талазы-биле.
22. Омскиниң ветеринария институду—ветеринария мергежилиниң талазы-биле.
23. Алтайның медицина институду (Барнаул хоорайда)—педиатр, фармацевт мергежилдер талазы-биле.
24. Иркутскиниң медицина институду—эмнелге херээ, гигиена, санитария болгаш эпидемиология база фармацевт мергежилдер талазы-биле.
25. Кемеровонуң медицина институду—эмнелге херээ, гигиена, санитария болгаш эпидемиология мергежилдериниң талазы-биле.
26. Красноярскиниң медицина институду—эмнелге херээ, педиатрия мергежилдериниң талазы-биле.
27. Томскиниң медицина институду—эмнелге херээ, педиатрия болгаш фармацевт мергежилдериниң талазы-биле.

Үстүнде адаттынган өөредилге черлеринге кирериниң дугайында билдириишкинни Кызылдың педагогика институдунуң ректорунуң адынга (чаңгыс аай хевир ёзугаар) 1978 чылдың июнь 25-тен июль 10-га чедир киирер.

Билдириишкинге ортумак эртемни доосканы дугайында документини (боду-биле), бүдүрүлге азы албан черниң администрациязы шынзыткан дээди өөредилге черинге кирер характеристиканы, күш-ажыл дептериниң хоолгазын (ажылдап турарларга), № 286 майыктың эмчи шынзылгазын, 6 фото-чурууну (борт чокка тырттырган, 3х4 см хемчээлдиг), өг-бүле байдалының дугайында шынзылганы кожар.

Дээди өөредилге черинге келгеш паспортун, шериг билетин (курлавырда шериг хүлээлгелиглер) азы киир бижээн херечилелин (шеригге келдиртир назы четкеннер) көргүзер.

Дээди өөредилге черлеринге кирип турарлар сөөлгү ажылдап турган чериниң партия, комсомол, профэвилел болгаш өске-даа хей-нийти организацияларындан, бүдүрүлге, албан, организация черлеринден, колхоз баштаар черинден берген характеристиказын ап алгаш келир.

Ийи чыл хире үеде ажылдаваан кижилер өөренип турган школаларының, өөредилге черлериниң удуртукчулары азы хөй-нийти организациялары бижээн характеристикалыг болур.

ИНСТИТУТТУҢ АДРЕЗИ: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу 54, педагогика институду, өрээл 114. Телефон № 2-23-92.

КЫЗЫЛДЫҢ ПЕДАГОГИКА ИНСТИТУДУ

1978—79 өөредилге чылында Кызылдың педагогика институду дараазында факультеттерге студентилер хүлээп алыр:

Физика-математика факультеди — физика болгаш математика тускай эртемнеринге. Өөренир хуусаазы 5 чыл.

Филология факультеди — орус дыл, литература болгаш педагогика тускай эртемнеринге (орус дыл, литература башкыларын болгаш кижизидилге ажылының методистерин белеткээр), орус дыл, литература база тыва дыл болгаш литература тускай эртемнеринге. Өөренир хуусаазы 5 чыл.

Биология-химия факультеди — химия болгаш биология тускай эртемнеринге. Өөренир хуусаазы 5 чыл.

Педагогика факультеди — эге өөредилгениң педагогиказы болгаш методиказының тускай эртеминге. Өөренир хуусаазы 4 чыл. Факультет эге класстарның башкыларын белеткээр.

Киририн күзээннер дараазында шылгалдаларны дужаар:

Физика-математика факультединге — математикага (аас болгаш бижимел-биле), орус дылга болгаш литературага (бижимел-биле), физикага (аас-биле).

Филология факультединге — орус дылга болгаш литературага (аас болгаш бижимел-биле), тыва дылга болгаш литератураға (аас болгаш бижимел-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле); орус дыл, литература болгаш педагогика тускай эртемнерге: орус дыл болгаш литератураға (аас болгаш бижимел-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле), даштыкы дылга (аас-биле).

Биология-химия факультединге — химияга (аас-биле), биологияга (аас-биле), физикага (аас-биле), орус дыл болгаш литератураға (бижимел-биле).

Педагогика факультединге — орус дыл болгаш литератураға (аас болгаш бижимел-биле), математикага (аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле).

Билдириишкиннерни июль 30-га чедир хүлээп алыр. Дараазында документилерни албан кожар: ортумак эртемниң дугайында документ (боду-биле), дээди өөредилге черинге кирериниң дугайында характеристика, ректорга билдириишкин, № 286 майык-биле эмчи шынзылгазы, 3х4 см хемчээлдиг 6 фото-чурук, бүдүрүлгениң администрациязының шынзыткаы күш-ажыл дептеринден үпта бижидилге (ажылдап турарларга), конкурс чок черлерге кирерлерге школадан, ВЛКСМ райкомундан болгаш өске-даа черлерден өөредири-биле чоруткан бижик.

Документилерни дараазында адресче чорудар: **Кызыл хоорай, пединститут, Ленин кудумчузу, 54 (физика-математика болгаш биология-химия факультеттери), Ленин кудумчузу, 3 (филология болгаш педагогика факультеттери).**

КЫЗЫЛДЫҢ БАШКЫ УЧИЛИЩЕЗИ

1978—79 өөредилге чылында Кызылдың башкы училищези дараазында салбырларга сургуулдар хүлээп алыр:

1. Эге класстар башкыларының салбыры. 8 класс доосканкиргеннерге өөренир хуусаазы 3 чыл 10 ай, ортумак эртемниглерге 2 чыл 10 ай.

2. Школа назыны четпээн уруглар кижизидилгезиниң салбырынга 8 класс доосканнарны хүлээп алыр. Өөренир хуусаазы 3 чыл 6 ай.

3. Школа-пионер салбыры (орус). 8 класс доосканкиргеннериниң өөренир хуусаазы 3 чыл 10 ай.

Хүлээп алырының негелделери ортумак тускай бүгү өөредилге черлери-биле дөмей:

8 класс доосканнар орус дылга (диктант), математикага (аас-биле) кирериниң шылгалдаларын дужаар. Ортумак эртемниглер орус дылга (диктант), математикага (аас-биле) ортумак школа программазын ёзугаар шылгалда дужаар.

Директорга билдириишкинге дараазында документилерни кожар: эртемниң дугайында документ (боду-биле), № 286 майык-биле эмчи шынзылгазы, 3х4 см хемчээлдиг 4 фото-чурук.

Билдириишкиннерни июль 31-ге чедир хүлээп алыр, кирериниң шылгалдаларын август 1-ден 20-ге чедир чорудар.

Училищеге хүлээп алганнарны нийти чурум ёзугаар стипендия-биле хандырар. 18 хар чедир назылыг өскүстерни болгаш совхозтарның хөй уруглары ажылчыннарының уругларын чогуур документилерни көргүскен соонда-күрүнениң долу хандырылгазынга алыр. Школа болгаш школа назыны четпээннерниң салбырынга тыва кижилерни хүлээп алыр.

Айтырыгларны дараазында адресче чорудар: Кызыл хоорай, Колхоз кудумчузу, 56.

Владимир областың Муром хоорайда «Кызыл херел» комбинаттың профессионал училищези 1978—1979 өөредилге чылында дараазында мергежилдерге сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур:

МЕРГЕЖИЛДЕРИ: аргыкчылар, пөс аргыкчылары, долгакчылар болгаш өске-даа мергежилдерге.

Аргыкчыларның өөренир хуусаазы 2 чыл, долгакчыларның, пөс аргыкчыларының өөренир хуусаазы 1 чыл.

Тускай эртемнерни өөренип турар үеде нийти билиг школаларының 9—10 класстарының эртемнерин база өөренир.

Сургуулдар хүлээп алырын **май айдан октябрь айга чедир чорудар.** 15 хардан өрү назылыг, 7 класстан өрү билиглиг уругларны хүлээп алыр.

Сургуулдар өөредилге үезинде халас хеп-биле хандыртынар. Айда алыр стипендиязы—32—39 рубль, сургуулдар 6 ай өөренген соонда күш-ажылдың кылганын барымдаалап төлээр системазынче шилчиир. Шалыңы 90-дан 140 рубль чедир болур.

Муром хоорайга чедер орук шуудевин комбинат төлээр. Сургуулдар баштайгы 6 айларның иштинде хүнде үш катап халас чемненири-биле хандыртынар, а шуут өскүс уруглар болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилериниң уруглары — бүгү өөредилгениң дургузунда халас чемненир.

Училищеге кирер кижилер дараазында документилерни дужаар: чурттап турар черинден үндүр бижиткен паспорт, 16 хар четпээн кижилер төрүттүнгениниң дугайында херечилелди, билииниң дугайында херечилелди, чурттап турар черинден болгаш өг-бүлезиниң составының дугайында шынзылганы. Бир эвес уругларының ада-иези дайын инвалиды болза, районнуң шериг комиссариадындан азы районнуң социал хандырылга килдизинден шынзылганы. Эмчи шынзылгазы, 3Х4 см хемчээлдиг 6 фото-чурукту.

УЧИЛИЩЕНИҢ АДРЕЗИ: 602200 Владимир облазы, Муром хоорай, «Кызыл херел»—«Красный луч» комбинат, кадрлар килдизи.

Училищеге кирер күзелдиг кижилер Кызыл хоорайда «Кызыл» гостиницазында 331 дугаарлыг өрээлге кээп болур. Телефону: 1-59.

БАЛГАЗЫНДА № 2 көдээ профессионал-техниктиг училище 1978—1979 өөредилге чылында дараазында мергежилдерге сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур:

III КЛАССТЫҢ ТРАКТОРИСТ-МАШИНИЗИ — дугуйлуг болгаш илчирбелиг тракторларга, оларның сөөртүрү агрегаттарга, комбайннарга, транспорт тракторларынга ажылдаар кижилерни белеткээр. 16 хардан өрү назылыг, 6—10 класстар доосган кижилерни хүлээп алыр.

МАЛ ФЕРМАЛАРЫНЫҢ ЭЛЕКТРОМОНТЕР МЕРГЕЖИЛДИГ МЕХАНИЗАТОРУ—бо салбырны доосканкижилер мал фермаларынга механизастаан ажылдарны күүседир, иштики электри болгаш чырытқы ажылдарын харылзаар, кожут дериг-херекселдерлиг дизель тракторларынга ажылдаар, машиналарның болгаш дериг-херекселдерниң техниктиг ажаалдазын кылыр, шугумнар болгаш схемаларны номчуп билир, автомашинаны башкарар кижилер болур.

Өөрениринин хуусаазы 2 чыл. Ажыл-агыйларның чорутканы, 16 хардан өрү назылыг, 8-тен өрү класс доосканоолдарны болгаш уругларны хүлээп алыр.

Училищеге өөренип киргеннерни хүнде үш катап чемгерер, нийти чуртталга чери, идик-хеп болгаш стипендия-биле хандырар.

Училищени шылгарал-биле доосканкижилерни оларның күзелин ёзугаар Ачинскиниң индустриал-педагогика техникумунче күрүнениң долу хандырылгазынга чорудар.

Училищеде техниктиг чогаадылганың, уран чүүлдүң бөлгүмнери, хол бөмбүүнүң, хостуг хүрештиң, стол теннизиниң, шыдыраалың спорт секциялары ажылдап турар.

Директорнуң адынга чорудар билдириишкинге: билииниң дугайында херечилелди, паспортун азы төрүттүнгениниң дугайында херечилелди, өг-бүле байдалының дугайында шынзылганы, өөредип чорударының дугайында совхозтан шынзылганы, 286 хевирниң эмчи шынзылгазын, ада-иелериниң хүлээлгезин кожар.

Кичээлдерниң эгелээри сентябрь 1-де.

УЧИЛИЩЕНИҢ АДРЕЗИ: Таңды район, Балгазын суур, № 2 КПТУ.

ЧАДААНА ХООРАЙДА № 6 ПРОФЕССИОНАЛ-ТЕХНИКТИГ УЧИЛИЩЕ 1978—79 өөредилге чылында сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур.

Училище дашчыларны, малярларны, штукатурларны, электри болгаш газ-биле каңнаар кижилерни белеткеп турар. Бүгү мергежилдерге өөрениринин хуусаазы 1 чыл.

Училищени доосканкижилерге мергежил аайы-биле разрядтарны тывсыр.

Училищеге 16 хардан өрү назылыг, 8—10 класс доосканнарны хүлээп алыр.

Сургуулдарны аъш-чем, идик-хеп, тускай хеп болгаш чурттаар чер-биле хандырар.

Училищеге кирерде кириирин экзаменнерин дужаавас, а беседалажылгакылыр түңнелин ёзугаар хүлээп алыр.

Өөренир күзелдиг кижилер билдириишкиннерин 1978 чылдың август 20-ге чедир директорнуң адынга чорудар.

Кичээлдерниң эгелээри 1978 чылдың сентябрь 1.

Училищениң адрези: Чадаана хоорай, Тиилелге кудумчузу, бажың 82. **Телефон: 2-37.**

«Красноярскбалык» чериниң Тывада бот-орулга-чарылгалыг баазазынга экономист, чүдүрүкчүлер херегленип турар.

КӨӨР ЧЕРИ: Кызыл хоорай, Магистральная кудумчузу, бажың 15.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮНЬ 7-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—Мультфильмнер программазы. **«Винни-Пух болгаш сагыш човаашкыннар хүнү», «Крот болгаш ноган сылдыс»** (ЧССР).
11.25—**«Талант».** (Бирги сериязы).
12.35—**«Кино аян-чорукчуларының клуву».** Ю. А. Сенкевич эрттирер.
13.35—16.00—Чапсар.
16.00—**«Соңгу чүктүң этюдтары».** Документалдыг фильм.
16.45—**«Советтер болгаш амыдырал».**
17.15—**«Пушкин театры».** 1-ги дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

18.00—**«Чүү чүвел? Чуну кылырыл? Шиитпир дилеп тур мен».** Документалдыг фильм.
18.20—Телемедээлер.
18.35—**«Бажың кодур!».** Уруг кижилерге мультфильм.
18.45—**«Азий диптиң төвүнде».** Дамчыдылга.
19.45—Телемедээлер (орус дылга).
19.25—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.30—Медээлер.
19.45—**«Хоочун далайжының чугаазы».** Мультфильм.
20.05—**«Орус романс».** РСФСР-ниң алдарлыг артизи Р. Борцева ырлаар.
20.40—**«Спортлото»** тиражы.
20.50—**«Алкоголизм».** Эмчиниң беседазы. Медицина эртемнериниң кандидады Д. В. Панков эрттирер.
21.20—**«Талант»** (2-ги сериязы) — **«Чогаадылгаларның Бүгү-делегей конторазы».**
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—МКУ-нуң **«Гелиос»** ансамблиниң концерти.
23.30—01.30—Футболга делегей чемпионады. **БРАЗИЛИЯ —ИСПАНИЯ.** Аргентинадан дамчыдылга. Чапсарда—Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.00—**«Москва чылдарының ажылчын магадылалы».**
18.30—Владимир хоорайда **«Русь»** ансамбльдиң концерти.
19.00—**«Горнистер, кайда силер?».**

КЫЗЫЛДАН

19.30—20.50—**«Сээң холдарыңның чылыы».** Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ИЮНЬ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ынакшыл—амыдырал» 10.00, 12.40, 15.20, 18.00, 20.40 шактарда.
«ПИОНЕР»: **«Озорник»** 10.25, 12.15, 14.05, 15.55 шактарда. **«Кара хоорай»** (2 сериялыг) 17.45, 20.30 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Хемниг херек үүлгедикчизи болгаш ооң херээ» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.
«ВОСТОК»: «Салдыг ажаакчы» 15.00 шакта. «Кайгамчыктыг бодалчы» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.
«ЧАЙГЫ»: «Дедир харылзаа» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажыы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21 47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг № 180.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелдениң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажыы № 1).

ТС—00559